

Сачинитељ: Ацо Невски

Друго издање, 21.06.2020.

Глаголска времена за навођење прошлости у приповједању Петра Јокића из 1852. године

Почетком 2020 у збирци књига „Поријекла“ нађох књигу изванредна садржаја, „Казивања о српском устанку 1804“, у издању Књижевне Задруге. У њој се налазе свједочанства четворице Карађорђевих бораца и савременика, учесника Првога србскога устанка. Овај рад са бави проучавањем језика приповједања једнога од њих, Петра Јокића. Надам се да ћу ускоро стићи обрадити и приповједање Гаврила Пантелића. А зашто, бар за сада, не намјеравам обрадити записе остале двојице, објаснићу касније.

Као што рекох, у књизи се налази **изворни запис усменога приповједања** Петра Јокића из Тополе о Првом србском устанку, које је дословно (ријеч по ријеч) записано 1851-52 двадесетогодишњим Миланом Ћ. Милићевићем (1831-1908). Његово свједочанство је изузетно, како са језичке тако и са повјестне стране, и представља право језичко благо. Петар Јокић (1779-1852) бјеше сељак из Тополе, саборац и човјек од повјерења Вожда Карађорђа. Усмено свједочење је записивано почев од 17-га новембра 1851 па до 13-га априла 1852, неколико дана пред Јокићеву смрт. Записано је како бише се сачувале од заборавља многе појединости Првога устанка, у које је Јокић био упућен, будући веома блиским сарадником нашега Вожда.

На основу прочитаног, рекао бих да је језик дјела изворан, и да записивач (Милан Ћ. Милићевић) записујући Јокићево казивање није вршио измјене у говору, односно да запис језички одговара говору Петра Јокића¹. Рецимо, Јокић готово нигдје не користи глас Х, те га у запису има врло мало (Милићевић га јесте обилато користио, што се може видјети у његовом дјелу „Кнежевина Србија“ из 1876). На пуно мјеста су записана и Јокићева „гађања с падежима“, и друге особености његова говора. Сам Милићевић каже да је морао све записано накнадно читати неповјерљиву Јокићу, како би се он увјерио да је његово казивање записано тачно онако како је говорио, без икаквих преправки и измјена. У језику Јокићевом је (за разлику од Ћурића и Протића) примјетан веома мали, готово никакав утицај славјаносрбскога језика: нађох у његовом језику само неколике ријечи које би могле из њега потицати (попут глагола „сојузити“ - „ујединити се, спојити се“), а граматичких утицаја нимало.

Мене у овом раду првенствено занимаше употреба глаголских времена за навођење прошлости. Тачније, занимаше ме прије свега је ли аорист у његовом говору био „архаично глаголско вријеме“, односно је ли тзв. „перфект“ и у њега био „најупотребљивије прошло вријеме у срПском језику“. Односно јесу ли и у њега „прошло вријеме“ и „перфекат“ синоними, како каже срПска Википедија.

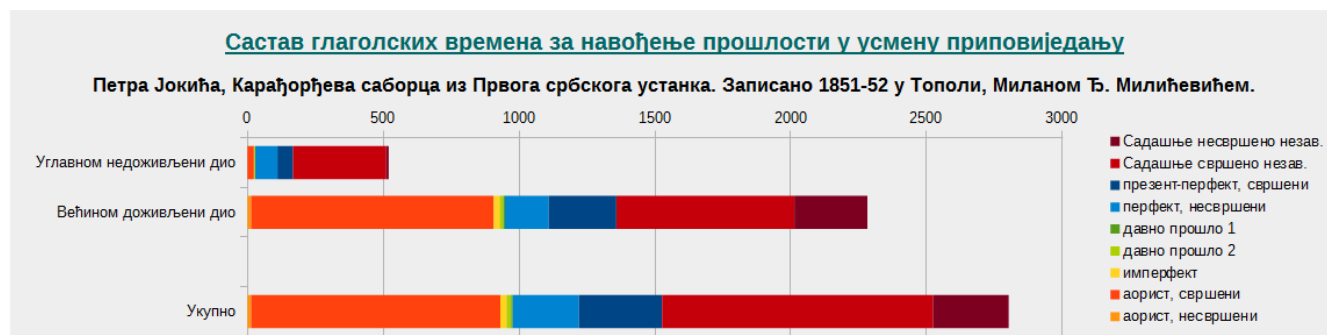
¹ Када Јокићево свједочење коначно би објављено Миланом Ћ. Милићевићем 1891 године, не бјеше објављен његов изворни запис, него језички прерађено и препричано дјело.

Статистику употребе глаголских времена одрадих посебно за првих 13 страна записа, пошто на њих Јокић углавном говори, односно препричава оно што није лично доживио него што бјеше чуо од других, добрим дијелом од самога Карађорђа. Рецимо о рођењу Карађорђеву (Јокић је од њега доста млађи), или о Карађорђевих доживљајих у Срему или по Шумадији од прије устанка, чему Јокић не бјеше присуствовао.

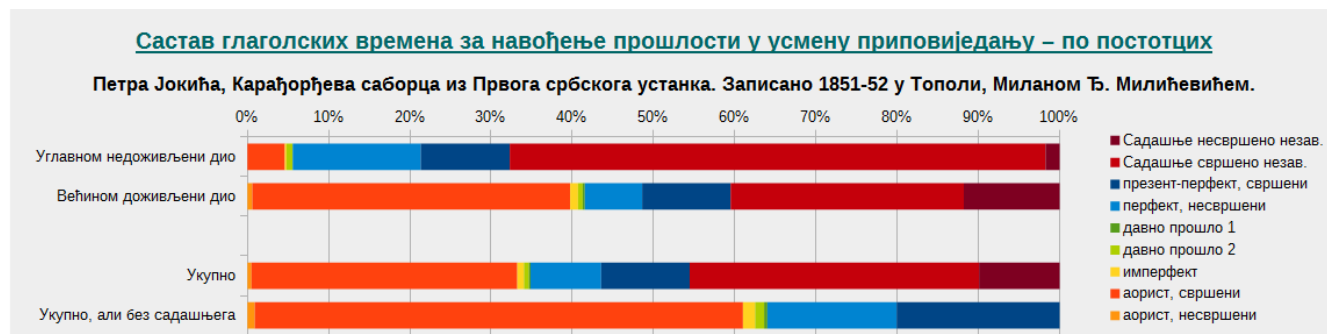
Наредних 55 страна књиге садрже његова сјећања на догађаје, највише из 1804. и врло мало из 1805. и 1806, којим је углавном лично присуствовао, те њихову статистику дајем посебно. Посљедње 21 страницу не обрадих, јер Јокић ту већином само наводи имена учесника устанка. Такође, не обрадих ранији и краћи запис свједочења Петра Јокића, из 1841 (24 стране).

Статистику узимах за аорист, имперфект, оба давна прошла времена, (презент-)перфект и садашње вријеме (посљедње само у независном положају), одвојено за свршене и несвршене глаголе. Шта је садашње вријеме у **независном**, а шта у **зависном** положају можете видјети на сљедећем примјеру: „*Капетан нас **позове** и **каже** нам да **одемо** до продавнице и **купимо** му пива*“.

Ево статистике, прво по укупном броју примјерака тражених глаголских времена, а потом и по постотцих.

Други цртеж садржи постотке глаголских времена умјесто бројева примјерака. И садржи ред више од првога цртежа. Додатни ред садржи укупне постотке обију скупина, али без садашњег времена.

Судећи по добијених исходах проучавања записаног говора нашега Петра Јокића, за њега не важи да је (презент-)перфект „*најупотребљиваније прошло вријеме у срПском језику*“. Прије бих рекао да је у његовом говору то аорист, ако ме очи не варају. А и садашње вријеме ми се чини далеко чешћим када говори о прошлости него што је тзв. „перфект“, за кога наша Википедија каже да је „*синоним за прошло вријеме*“. Из ове противречности слиједи или под

1) да садашње вријеме није садашње него да је прошло,
или под

2) да тзв. (презент-)перфект није прошло вријеме него да је садашње.

Пошто је под **1)** у супротности са здравим разумом, биће прије да је тачно **2)**, односно да (презент-)перфект у говору Петра Јокића спада у садашња времена, или бар у нешто између садашњих и прошлих, што се тиче свршених глагола. Што ја одавно сматрам.

Као што видимо на слици, с искљученим садашњим временом, аорист је у укупном збиру (**61.14%**) далеко чешћи од тзв. перфекта (**35.86%**). А ако бисмо гледали само свршене глаголе, аорист је ту готово три пута чешћи од њега. Примјетно је (и очекивано) да у првом, недоживљеном дијелу, аорист није нарочито чест (само око 4.6%), али ни (презент-)перфект ту није најчешће глаголско вријеме него је – садашње од свршених глагола у независном положају. Као што видимо, човјек из народа тзв. перфект свршених глагола није осјећао ништа више „прошлим“ него ли садашње вријеме. Напротив.

С друге стране, у другом (углавном доживљеном) дијелу, аорист је појединачно најчешће глаголско вријеме, док је (презент-)перфект тек на трећем мјесту (послије садашњег).

Али, суштина овдје није у постотцих учешћа, него у значењу глаголских времена. У овом дјелу се јасно види да у језику обична тадашња србскога сељака у највећем броју случајева аорист и (презент-)перфект свршених глагола **нијесу замјенљиви**: док се аорист највећим дијелом користи за **доживљене радње**, (презент-)перфект свршених глагола већином служи навођењу **стања** (без обзира је ли доживљено или недоживљено) у прошлости, а у мањем обиму и навођењу **недоживљених радњи** (обично у зависних реченицах, попут "*Кажу нам да су они отишли тамо...*"). С друге стране, за навођење **недоживљених радњи** се најчешће користи садашње вријеме, далеко чешће него ли (презент-)перфект свршених глагола, нарочито ако су у независних реченицах.

Овдје можемо уочити још једну изузетно важну чињеницу: Јокић аористе неспутано користи за догађаје који су се догодили **више од 40 година прије тренутка говора**, и то у тако великом броју! Тиме се раскринкава комунистички покушај сузбијања употребе аориста сужавањем и ограничавањем његова значења на "**радње које су се десиле непосредно пред тренутком говора**", које се и дан-данас намеће деци кроз наше школство.

Прво ћу се покушати мало дубље осврнути на првих 13 страна, гдје Јокић поглавито препричава догађаје и збивања које није лично доживио него је за њих чуо од других, великим дијелом од самога Карађорђа.

Оно што прво упада у очи је огромно учешће **садашњег времена свршених глагола**, од чак 65.96%. Очито је приповједачу оно за брзе **недоживљене радње** много примјереније него ли аорист, па и (презент-)перфект свршених глагола. Једино код несвршених глагола (иначе знатно мање заступљених од свршених, само 17.7%), тзв. перфект преовладава, јер је учешће имперфекта и садашњег несвршенога безначајно.

Ево малог примјера из Јокићева приповједања:

„Покаје се дакле (Црни Ђорђе) и измакне одатле, дође преко Бачке у Лединце у Срем. Удари на своју фамилију, јави им да је утеко, и да ће у Србију да иде. Одавде преко Срема у село Попинце. Овде га дан застане. Закопа се у сламу неког Месаровића да га не би људи опазили. Пред вече дође жена истог газде да сено начупа. Кад га види повиче: ...“.

У горњем примјеру, поред девет примјерака садашњег свршеног у независном положају, имамо и примјерак (презент-)перфекта свршеног глагола „да је утеко“, и то у зависној реченици, иза везника „да“. Иначе, (презент-)перфект се у Јокићеву приповједању чешће јавља у зависних положајих него ли у независних, за разлику од аориста, који се у огромној већини случајева јавља у независних реченицах, а у зависних само изузетно.

Комунисти бише горњи примјер писали са све самима (презент-)перфектима па би изгледао овако, сухопарно и тарзански:

„Покајао се дакле (Црни Ђорђе) и **измакао је** одатле, **дошао је** преко Бачке у Лединце у Срем. **Ударио је** на своју фамилију, **јавио** им се да **је утеко**, и да ће у Србију да иде. Одавде преко Срема у село Попинце. Овде га **је** дан **застануо**. **Закопао се** у сламу неког Месаровића да га не би људи опазили. Пред вече **дошла је** жена истог газде да сено начупа. Кад га **је видела повикала је**: ...“.

А сада мало више о наставку, који је углавном доживљен приповједачем. Радње су овдје највећим дијелом представљене или аористом или садашњим временом свршених глагола, за навођење радњи (презент-)перфект Јокић ријетко користи. (Презент-)перфект чешће користи за навођење **стања** у неком тренутку, за шта ћу навести неколике примјере.

Еве га први примјер, који се догађа за вријеме боја у Дрлупи (фебруар 1804):

„Ми опет полако узбрдо, док **пуче** пушка, **завика** момче из Загорице "По Богу, немојте ме оставити", а пушка га у ногу **ударила**, па не **може** да макне.“

Као што видимо у примјеру, двије узастопне доживљене радње (пуцање пушке и позив момчетов у помоћ), Јокић наводи аористом, сасвим пригодним временом за то. Ово лако могаше бити наведено и Садашњим временом Свршених глагола у **Независном** положају (даље **ССН**), рецимо: „**пукне** пушка, **викне** момче“. Али даље иде (презент-)перфект („...а пушка га у ногу **ударила**“), а не аорист или ССН, рецимо „пушка га у ногу **удари**“. Зашто? Прво, сам чин рањавања момчета није доживљен Јокићем, те с тога ту аориста не може бити. Друго, не може ни **ССН**, јер је се момчетово рањавање десило прије његова викања у помоћ, а нити аорист нити **ССН** не дозвољавају да се радње наводе произвољним редом, пошто су оба права а не придјевска глаголска времена. Пошто ови глаголски облици искључиво служе навођењу **радњи**, а не **стања** (попут презент-перфекта), радње морају бити наведене редом којим су се и догодиле. Што за презент-перфект не важи, јер он првенствено служи навођењу **стања**, обзиром да се гради од придјева. Према томе, горњим „а пушка га у ногу **ударила**“ није наведена **радња**, него **стање**.

Ево још једнога примјера с исте стране дјела, из боја на Дрлупи.

„Станоје (Главаш) **седи** и момци му **брију** главу, а њега **ранили**: обијена му кост темена. **Обријаше** га. **Посуше** балсамом, **метуше** мелем, па **завише**.“

И овде је четирма аористима и двома садашњима глаголскимa временима наведено оно што је Јокић сам видио својим очима. Наравно, радње у аористу су наведене редом којим се извршавају; њихово насумично навођење не долази у обзир, јер би збунило слушаоца. Што за презент-перфект наравно не важи, јер он овдје служи навођењу **стања**. „а њега **ранили**“ би се без икакве промјене значења могло замјенити са „а он је **рањен**“. Због тога Јокић и може навести прво да Главаш сједи док му момци брију главу (како бише се рана и око ње очистили од косе),

па тек онда наводи разлог зашто му његови момци брију главу. Односно **стање** у којем се Главаш налази, **стање рањености**.

Ево опет још једна лијепа примјера, с наредне стране:

"Док **пукоше** две пушке и **повика** неко "Ево Турака". Ми **скочисмо** тамо. Не **бијају** (**бијаху**) Турци. Стражари **видли** неке људе, па **помислили** Турци."

Аористи и овдје, као увијек, наводе доживљене радње, строго редом којим се и одигравају. Док два наредна презент-перфекта овога пута означавају нешто што је Јокићем недоживљено, те редослијед радњи које представљају не мора бити усаглашен с предходним аористима.

Презент-перфекти се знатно чешће него ли друга глаголска времена користе када се глагол налази у одријечном облику (што је и разумљиво, јер се ради о нечем што је недоживљено). Исто тако се далеко чешће користи и у зависних реченицах, а нарочито иза везника „**да**“ (и овдје због недоживљености), али и иза „**што**“ и „**ако**“. Ево неколиких примјера:

"Ми **нисмо знали да је** муселим ужички **дошо** у Рудник и **довео** војске. Ми **изиђосмо** на Рудник, а Турци **опет** нама у сусрет."

"Милош како **дође** **приповеди да су се** Турци у граду **посвађали што су** им многи **изгинули** на Мишару."

"Брже **оде** господару и **предаде** писмо. Док се **осу** плотун горе, а неки коњаници **почеше** пуцати и веселити се **што је** Миленко **разбио** Турке и **узбио** иј **опет** у Параћин."

"У путу **рече** мени да одем Илији и **ако је** што **скупио** људи, да му кажем да пође."

А сада четири примјера гдје Јокић користи презент-перфект за опис **стања**, и то доживљенога (а не недоживљене радње).

"Параћин се, реко би човек, **упалио**. **Ври** све живо. **Светли** се пашин конак." "Врућина **препекла** да узавре мозак."

"Он већ мртав **пао** од умора, **дође** и **седе** код топова."

"Трећи дан **врати се** отуд, он (Милош Поцерац) одевен као лутка, а и сва се дружина **преодела**."

Оваквих и сличних примјера има пуно. Понегдје у Јокићевом приповједању има случајева да је употријебљен презент-перфект, а да би по смислу више одговарао аорист, или обрнуто, али таквих случајева нема много. Како већ рекох, у највећем броју случајева аорист и презент-перфект свршених глагола у његовом приповједању **нијесу замјенљиви**. Због тога, свим људима који се желе додатно граматички описменити, и који желе научити гдје иде које вријеме, од срца препоручујем прочитати Јокићево приповједање. Јер о том наше на основах комунизма утемељено школство ћути, или не, што је још горе, учи погрешно.

Што се имперфекта тиче, он није нарочито заступљен овдје, само 23 примјерка, од којих су 16 од глагола бити (**бијаше**, **беше**, **бијају** (= **бијаху**)), а остатак су примјери „**имађаше** x2, **носаше**, **служаше**, **сеђаше**, **виђаше**, и **свираше**“. Као што видимо, у њега нема примјера имперфеката свршених глагола, што се може и данас чути у јужнијих крајевих Србије и Црне Горе. Тамо гдје би се очекивала употреба имперфекта (а то су дуготрајне доживљене радње) Јокић најчешће

користи садашње вријеме несвршених глагола, па затим тзв. перфект несвршених глагола, а понегдје чак и аористе несвршених глагола (14 примјерака, рецимо „разговараше, пуцаше, обрта, тукосмо...“).

Ни давна прошла времена нијесу нарочито заступљена. Прво од њих у шест примјерака (рецимо „бијаше дошла, бијаше се угријао“), а друго у 17 примјерака (рецимо „били су изишли, прешо је био, изгорео је био“).

Што се имперфекта и давних прошлих времена тиче, Јокићево приповједање не сматрам нарочито погодним за изучавање њихове употребе ради угледања на њега. За разлику од употребе глаголских времена са свршеним глаголима, гдје је у Јокића их употреба знатно строжије разграничена.

Међу аористима првога лица множине нађох и неколике примјере који немају наставак *-смо* него *-мо*. На примјер „дођомо, пођомо, одржамо“, који потичу од старијих облика с наставком *-хмо*, „дођохмо, пођохмо, одржахмо“. Овакви облици с наставком *-мо* се редовно чују у југоисточној Србији и у појединих говорима косовско-ресавскога нарјечја. Појава оваквих примјера оставља могућност да их има много више, али да су због непостојања гласа *-с* препознати и урачунати као садашње вријеме. Тако се губитком *-с* у „скочисмо, ударисмо, наложисмо, припуцасмо, опалисмо...“ добијају облици „скочимо, ударимо, наложимо, припуцамо, опалимо...“, који су у писању изједначени с облицима садашњег времена свршених глагола, док се у говору разликују по нагласку (бар у југоисточној Србији).

Као што је већ познато, у нашем записаном језику је често немогуће разликовати аорист од садашњег времена у трећем лицу једнине. На примјер „Он **донесе, он доведе, он дође**“. То наравно не важи у говорном језику, гдје се они најчешће разликују по нагласку. Како ја овакве нејасне случаје рјешавах? Њих биљежијих посебно, па их на крају сразмјерно броју несумњивих аориста и несумњивих садашњих времена свршених глагола додјељивах једним или другим. Тако, на примјер, ако би било 50 несумњивих аориста, и 100 несумњивих ССН-ова и 30 нејасних, 10 бих додијелио првим а 20 другим. Те би сада првих било 60 а других 120, значи њихов однос би био остао исти.

Нађох такође и примјер седмога (мјестнога) падежа множине (сада је забрањен у нашем језику) „на леђи“, што је настало губитком гласа *х* од изворнога „на леђих“. Нађох и стари облик творитељнога падежа множине „под копиту“, али и неколике „с коњаници“. Још једна занимљивост је облик „отити“ („отићу“).

Дужан сам још одговорити зашто, за сада, не обрадох и записе од остале тројице. Први је Јанићије Ђурић из Страгара, Карађорђевићев писар и сарадник. Други је Гаврило Пантелић из Тополе, сељак и још један човјек од повјерења Карађорђа. А трећи је Анта Протић из Смедерева, писар и службеник власти устаничке Србије. Ђурић и Протић су, као писмени људи од ране младости, сами записали своја сјећања, а тадашњи писани језик (као и садашњи) обично не одговара говорноме језику, односно од њега може значајно одступати у свем, а нарочито у саставу глаголских времена, која су основни предмет овога истраживања. И доиста, писани језик обојице је под великим утицајем славјаносербскога, нарочито Ђурићев, те се не могу узети као чист народни говор. Дјела њих двојице су уз то више историјски радови него ли записи сопствених сјећања, па је додатна тешкоћа разазнати шта је ко доживио, а шта не. У сјећањих другога Тополца, Гаврила Пантелића нема примјеса славјаносербскога, и она јесу записивана

другим човјеком, Исидором Стојановићем, па се надам да ћу ускоро и његово приповједање обрадити и упоредити његов језик с језиком Петра Јокића.

А сада, ево приповједања самога Јокића, свих 68 страна (68 их је у књизи, овдје више стаје по страници, па их је мање) које користих за проучавање. У почетном дијелу различитима мастима означих различита глаголска времена.

ПРИЧАЊА ПЕТРА ЈОКИЋА О СРПСКОМ УСТАНКУ

Овако Г. Јокић о животу пок. Карађорђа приповеда:

У Тополи, 17. новембра 1851. године.

Отац Карађорђе Петроније **живио је** у Жабарима (селу) врло сиротно. **Имао је** за жену неку Марицу. Кад је ова баш **хтела** родити Ђорђа, **дође** Турчин увече на конак. Петроније **је био** некуд **отишо**. А жена се **узмучила**, **оће** да роди, па **изиђе** напоље и у часу **роди** дете пред кућом у воћу. Турчин **изиђе** напоље и **види** шта је па **рече**: „Марица, ти **роди** дете.“ „Ето, ага“, **одговори** Марица. Турчин јој **рекне**, те она у кућу **уђе** с дететом, а он напоље изиђи. Мало час и Петроније **дође**; **наложи** ватру и с Турчином напољу **преноћи**. Сутра дан рано **оде** Турчин. Мати Карађорђева **приповедала** ми је да је **видила** чим је дете на земљу **пало** месец међу плећима детињим да сија, а то је и Турчин **видио** зато јој **је реко**: „Марица, ти **ниси родила** сина него господара.“ Потом **извади** 20 пара и дете **дарује**. По том је Марица **родила**: Марију, Марка, Маринка и Милицу. Петроније је сада деце доста **имао** а баштине никакве, па зато **је био** убоги сиром па није **могао** порез Турцима плаћати. Село је неколико пута **плаћало** за њега порез Турцима. Најпосле кмет жабарски Радивоје Станковић **обори** му и **запали** ону на соама кућу и **начини** да се Петроније селити мора.

Онда иј **прими** к себи неки Ђурађ из Жабара, кога је Марица потом **побратимила**, и **прирани** иј за неко време. Ђорђе је међутим **растао** као дете, нигда и никад није друге игре **имао** него је све пушке од зове **правио** и с њима **пуцао**. Да је у селу само двоје деце **било**, морало би се око њега скупити; јер је то чудо **било** да се сва деца воледу с њим играти. Затим **оде** Петроније из Жабара у Баничину са Марицом и децом да чува кошнице Фарзли–баши, из Паланке. Ђорђе је већ сад **био** момчић и исти Фарзли–баша видећи га итра и окретна **узме** га себи за сеиза. Овај Фарзли–баша **био** је на гласу кесеџија и лопов. Кад је једном 4 Турчина, трговца из Битоља – код Ђуприје – у Швабином лугу **убио**, **био** је ту и Карађорђе и једнога од они четворице **убио** а све **закопао**. Потом кад се **почне** јако говорити да је поменуте Турке Фарзли–баша **смако**, **пође** Фарзли–баша у Београд и **поведе** осим своја два друга и Ђорђа. У путу иза Болеча **сусретну** они четири Турчина. Са овима се Фарзли–баша нешто **споречка** и ту и до пушака **дође**. Ђорђе **потеже** једном Фарзли–башином пушчицом противећег се Турчина посреди и овај се тако **простре** на земљу. Други Турци брже **побегну** уз пут и Фарзли–баша са друштвом својим **дође** Београду и по мраку на Видин капију **уђе** својим пријатељима. Овде Ђорђа на таван у сено **сакрију**, а они се **преобуку** и после су **ишли** у каву и свуд. После дванаест дана **спреме** се сви четворица и **дођу** опет у Паланку. Ђорђе је дуже времена код овог Турчина **служио**, а овај му ништа **плаћао** није.

Најпосле **наљути** се Ћорђе, **остави** га, **дође** матери и оцу. **Каже** да неће више да служи Фарзли–башу и **пресели** се с оцем и матером у Загорицу. Бавећи се овде **позна** једну девојку именом Јелену из Маслошева, **узме** је, **венча** се с њом и с њом је после до смрти **живио**.

Ћорђе је имао неколико коза и неколико свиња. Чувајући ове једном под Висом на друму Крагујевачком, седио у лугу и једну преслицу шарао. У то лупи један Турчин друмом који води три Кера и једног рта са собом. Керови налају на свиње, а свиње се на њи сгрокћу: Турчин потеже из пиштоља и убије му једно свинче, па онда натутка керове на свиње. Свиње измичући се приближе се Ћорђу, а и керови за њима. Ћорђе потегне из пушке и једнога кера убије. Кер: кави, кави, па до Турчина падне и крепа. Турчин се наљути, па се поврати и стане сад немилице тући свиње. Ћорђе види то, па стрчи доле на ћуприју, заседне с оне стране ћуприје за један клен. Ето Турчина иде. Таман коњ предњим ногама ступи на земљу с ћуприје, а Ћорђе опали и Турчин се стровали на земљу. Брже притрчи, свуче га под ћуприју, па отрчи у воденицу горе Пантелији (Гаје Пантелића оцу) и каже му шта је учинио. Пантелија му да одма мерицу жита да намами свиње да ону крв преришкају, а друго све куд зна да сакрије. Ћорђе тако и учини. Турчина исече на череке, па у један шупаљ раст одозго спусти. А пусат, одело и коња одведе Фарзли–баши у Паланку. Ћорђе је знао да је овај прави лопов, па зато му није икрио, него му све каже шта је учинио. Овоме је све то по вољи било, јер је асну имао. Овде буде неко време Ћорђе, па онда се врати у Загорицу кући.

Док је још Ћорђе код Фарзли–баше служио, подозревало се на њега кад је год онај какво зло учинио, а кад је сада овога Турчина убио, то све живо почне говорити: да то нико други није учинио него оно Влаше које служи код Фарзли–баше; а то је Ћорђе био. Кад то он опази, закључи да се другчије спасти не може, него да у Аустрију пређе. Зато се спреми са свом својом породицом и још с једним од своји познати и пође за у Аустрију. Путујући овако дођу између Лисовића и Губереваца (окр. Београд). Овде се покаје стари Петроније и не хтене даље ићи него се врати натраг. Сви се сад нађу у чуду. Јер ако се он врати, очаса ће потера за њима и они ће сви изгинути, а деца и жене заробљене бити. Сви су га молили да бар с њима до Саве дође, док они на ону страну пређу, па после нек иде куд оће, но овај се никако склонити не хтене. Најпосле рекне Марица (мати Караћорђева): „Убите га, нека сва греота на моју душу, водем за њега једног Богу одговарати, него да ове Турци заробе.“ Ћорђе намигне на некога Илију² и овај га потегне пиштољем и убије га. Па га онда затрпају у некој Црвеној јарузи.³ Одавде поитају, дођу на Остружницу и превезу се на ону страну. Кад пређу Саву, оду у манастир Крушедол. Овде мати и жена Ћорђева приме се за станаре да стоку музу, а Ћорђе се сам за шумара погоди да шуму чува.

Ни две године пуне није саставио чувајући шуму, а он се врбује у солдате и отиде у Сомбор. Овде се размисли Ћорђе. „Што би ја ишо да гинем на другој страни туђег царства, кад може време доћи да ја и у Србији војевати могу.“ Покаје се дакле и измакне одатле, дође преко Бачке у Лединце у Срем. Удари на своју фамилију, јави им да је утеко и да ће у Србију да иде. Одавде преко Срема у село Попинце. Овде га дан застане. Закопа се у сламу неког Месаровића да га не би људи спазили. Пред вече дође жена истог газде да сламе начупа. Кад њега види повиче: „Ко си ти и шта тражиш овде?“ „По Богу сестра, ћути“, рекне Ћорђе, „ја чекам мрак, па ћу онда отити, него ме немој проказати.“ Жена узме сламе и оде у кућу. Малочас изиђе пред кућу свом мужу, који је међутим осовину за кола наделавао. Нешто му проговори, па опет оде у кућу. Човек одма остави свој рад, на почне одати по авлији тамо амо, дође и до сламе. Кад види Ћорђа рекне набусито: „Шта радиш ту?“ „По Богу брат да си, немој ме проказати, ја бегам и само мрак

2 Г. Јокић каже да је чуо од Господара да је томе Илија било име, но не памти откуда је био и како му је презиме.

3 Био сам, вели, с Гос[подаром] једном у лову овде, и он ми рече: „Видиш ону јаругу: овде је мој отац закопат.“

чекам, а ником зла учинити нећу.“ Газда (сламе) рекне да иде за њим у кућу. Овде се Ђорђе много молио, да га не дира. Но онај тврд остане при свом. Најпоследње викне: „Ајде у кућу, ил' ће зло бити“. Кад се Ђорђе види на невољи, узме торбу и пушку, па за газдом, те у собу. Газда затвори врата на соби, а сам на поље изиђе. Таки заповеди жени, те кокош закоље и вечеру зготови. Потом уђе у собу Ђорђу и почну се разговарати. У том и вечера донесе се и почну вечерати. Кад се већ смрачи, рекне Ђорђе: „Пуштај ме, по Богу отац, да идем.“ „Чекај, није још време“, одговори газда. Ђорђе сад ућути. Кад већ доста времена прође, рекне газда: „Ајде, време је.“ Ђорђе узме своју торбу и пушку, те пред кућу. Ту кола спремна и три коња упрегнута. Домаћин узме најпре торбу и пушку Ђорђеу, те у сено закопа, па онда и њему рекне, те легне у сено; а он га покрије сеном, па озго веже ужетом преко њега. Сад опали коње што може бити брже. На стражи повиче патрола: „Алт!“ Но газда сасвим немарно рекне једну две доста непристојне речи, па потера даље. Овако пређу преко Шимановаца и Деча, те у Прогаре на Сави. Овде прође цело село, па заустави код једне најкрајње куће. Викне газду два-трипут, који кад чује изиђе и запита ко је. Одговор буде: „Не лај.“ Сад Месаровић (који је возио Ђорђа) рекне му: „Устај.“ Опет газда кућни запита: „Ко ти је то?“ Одговор буде и опет: „Не лај.“ Сад уђу у собу па малочас почну опет вечерати и пити. Тако све док не свану. Кад већ сване, рекне Ђорђе: „Пуштајте ме, ако Бога знате.“ Они одговоре: „Ћути, није време.“ Потом прође неко време. А Месаровић повиче Ђорђу: „Ајде.“ Овај узме торбу и пушку, те у авлију, а авлија баш у Саву засеца. Тамо стоји један чун, и у њему један момак. „Срећан ти пут“, рекну ове газде Ђорђу, „и с Богом.“ Ђорђе уђе у чун и ту нађе да су му ови добри људи спремили један комад сланине од 2–3 оке, један велики леб и једну чутуру вина, једну ракије. Момак пак с чуном повесла, те на брег код Забрежја на ову страну пренесе га, па се врати.

Ђорђе овде проведе читав дан. А кад ноћ наступи пређе преко Колубаре и дође у село Бајевац, Окр. ваљев., неком свом старом познанику Васиљу. Овди скупи још око 6 друга и почне четовати.⁴

Међутим се отвори рат међу Портом и Аустријом 1788. И Михаљевић пређе у Забреж. Овде почне врбовати Србе оностране и солдате. А и све арамбаше позове на предају с роком од 3 месеца. Карађорђе и његова дружина не хтену се предати. А кад три месеца прође, онда иј закупи потера и у селу Радљеву убију нам једног друга, а Карађорђа у десну руку ране. Кад он излечи рањаву руку, почне и опет четовати. Но потера га и опет закупи и у селу Борку увати њега и још 6 друга и одведу Михаљевићу. Суд је био готов. Сви на вешала. Но док је среће није штете, тако и овде би. Неки Радич из Остружнице родом, који се још пре у солдате врбовао и већ капетаном код Михаљевића постао, види Карађорђа овде. И он му се јако допадне; а и Карађорђе га по Богу поочими да га, ако икако узмогне, избави. Радич дакле оде Михаљевићу и издејствује те му овај Ђорђа поклони;⁵ а три његова друга обеси и три у Бају у заточеније пошље, гди су два умрла а један је обстојао и у Србију се повратио. Ђорђе сад код Радича постане буљукбаша над четницима. И војевао је на Пожегу, Карановац и Чачак с аустријском војском. Кад у Студеницу дође, заповеди му се, те мошти Св. Краља из Студенице донесе у Београд, а одавде у м[анастир] Ковиљ код Карловаца близу пренесе.

4 Кад је он четовао, закупи га једном потера. Ђорђе дође на један извор близу села гди се потера не нада; пио воде, па седи. А дође једна баба на воду. Он је запита: „Каква је то гунгула по селу, баба?“ „Та, онај црни и небели Ђорђе одметуо се у ајдуке, па више зла почини него Турци, па њега оће да ватају.“ „А, којекуде, познајеш ли ти тог црног Ђорђа?“ „Ја га не знам.“ „А по души те, сад га познај“, па камењем бабу, све јој котлове поразбија и главу, па утече. „Којекуде, није ме нико други назвао Црним него баба, али сам јој и платио.“ - Ово ми је толико пута приповедао пок. Господар, вели Г. Јокић.

5 Па га је после на очиглед 6–7 хиљада војске у Карановцу на Петровдан лемезом испребијао. Карађорђе је реко оно што је истина – и оteo му војводину, вели Г. Јокић.

У ово се, некако, време учини мир међу Портом и Аустријом (1791. год. месеца августа). Војске се аустријске повуку граници: у Пожаревац, Смедерево, Београд и Шабац. Сад се и народу нашем који је досад у збеговима живио објави да је мир утврђен; по томе да се нико нема ништа бојати: мада је царева сина убио, опростиће му се. За ово време скупио се је био цео наш народ свуда код логора аустријске војске. Ми смо, вели Г. Јокић, били сви у Врачару у збегу. Изиђе после на солдате заповест: који оће још бити солдатом и у Аустрију прећи, тај нека остане у војски; а који неће, тај нека преда све шта има царско и Турцима се преда и у Србији остане. Утом застане и зима и Генерал аустријски Н. преда Горњи град Београд царском човеку, а у долњем зимује он с аустријском војском. У пролеће 1792. начини се ђуприја од чамаца на Сави и аустријска војска пређе. А Турци опет заузму Србију. И народ се из збегова сав поврати сваки у своје село, а по паланкама свуд Турци. Овде се сумњам да л' је био Ибраим–паша ил' Абдураман–паша, који је град од Аустријанаца примио. Овај кад је путовао сазвао је ове наије себи: Крагујевачку у Баточину; Јагодинску у Јагодину; Смедеревску у Паланку; Београдску у Београд, и ту све депутирце народне обдарио по с једном шубаром и једним штапом и ови су после били кнезови народни (кметови). За сада је било нашем народу доста добро. Није било никаква зулума, ни пизме.⁶

По овом је дошао Абдураман-паша: за овога се говорило да је довео лавове, најљуће звериње. То као бајаги да би народ застрашио. За овим је дошао Мустај–паша. Под овим је било сасвим мирно. Мустај–паша је прочитао ферман царски, којим је изјавио да се на Србима никаква пизма терати неће и да ће они свуда једнако с Турцима сматрани бити. За ово време смо живили управо да рекнем врло добро; што је царско плаћало се, па смо били после мирни. У то време осили се видински паша Пасмација (који је тежио да се јаничари и опет воспоставе) и захте и Београдски пашалук пода се сграбити, услед чега крене војску на Београд, коју је предводио неки Тосун и дође у Јагодину, А њему сви Турци ишли наруку. Јер им је душа и срце било да се и опет јаничари воспоставе како би и опет кукаван наш народ гњавити могли. Ово Мустај–паша дозна, па зато се не могне поверити Турцима — овим највећим зломислителима цара свога – него постави у сваком срезу по једног Србина буљукбашу⁷ којима и бурутије изда да сваки има 70 момака кад се ма куд на војску од њега позове да иде. Међу овима је и Карађорђе био. Пред свима пак овим буљукбашама и целом српском војском постави Станка Арамбашића из Велика села (Окр. београдског). А пред турском војском неког Таира Балота. Крене војску и дође у Јагодину. Овде се Тосун затворио био у једну џамију с 200 момака. Свако се дивити мора томе како ће Тосун из једне џамије с 200 људи дати отпор толикој војсци. Но то се овако разуме. Тосун је имао споразумљење са свом турском војском, као што су то они самим делом осведочили. Кад се бој започне, ударе сви на Тосуна и његове Турке. Срби, верни своје поглавару, туку немилице свога противника. Наједанпут приметите да им дружина и са страг страда и спред. Турци, који су умешани били са њима, а ко бајаги пуцају на Тосунове Турке, чим заварају очи, они у Србе опаљују. Србима се досади то трпити и потуже се Станку, а овај почне ту ствар извиђавати. У то дође Стеван Јаковљевић, буљукбаша левачки, и рекне: „Ја мојим Левчанима не дам да се више туку, јер они с две стране падају. Него ви мени дајте да ја с мојим само Левчанима обколим Тосуна, па ако га до сутра ил' жива или главу мртву не донесем, ја сам на врату најтањи, па сеците.“ Они му то одобре и он оде да џамију од Белице обколи, а од ђупријске стране држали су Турци. Турци ови кад то чују, брже боље јаве Тосуну да на њега Стеван с Левчанима иде, него да

6 После овога остављена празнина у тексту и ту накнадно записано: Примет[ба]. Овде је желио повесник да се остави празног места, ако му још што падне на памет да каже, а најпоследње вели да нема шта више ту казати. Милићевић.

7 Мату из Лутовца, груз[анског] Радив[о]ја Арнаутовића из Саранова, Јована Крстовића из Буковика и [по] другим наијама.

бега. И он ноћу као бајаги пробио Турке, али баш Турци га драговољно пропуште у Ћуприју, а одавде отиде у Видин. И ова се војска разиђе. Балота оде у Београд, а Станко, Карађорђе и друге буљукбаше својим кућама. Ово је било у Петров пост, а у Белу недељу те исте године дигне Пасмаџија и опет војску на Београд, преко планина пређе и дође у Пожаревац. Мустај-паша и опет позове своје буљукбаше и почне у Годомину окупљати војску. Карађорђу се онда баш случи те му један син⁸ умре. Он да своје оружје и коња неком Јовану из Тополе, свом куму, да он уместо њега тамо иде и момцима заповеда, а Станка поздравља да му је син умро и због тога да не може доћи. Јован оде и пријави се Станку, но овај му рекне да другчије бити не може но да мора Карађорђе доћи сам собом, а жалост на страну. Кад ово Карађорђе разуме, узме неколико момчади и пође. Но они су пре Пасмаџијине Турке растерали. Кад Карађорђе дође у село Липе на Морави да се превезе, сретне 5 ил' 6 Турака. Он иј запита да нису они јаничари, они му нешто преко одговоре. Ту реч на реч док се посвађају и потегну пушке; Карађорђе потеже те једног обори, а момци још једног убију, други утеку. Осече им главе и однесе Станку и Балоту и каже шта је учинио. Кад дођу у Смедерево, скоче браћа и комшије они Турака, које је Карађорђе убио у Липама, јер су они из Смедерева били. „Аман за Бога пред Бога, Црни Ђорђе поби нам Турке.“ Балота Ђорђа на одговор. „Ти си побио Турке из Смедерева“, рекне Балота. „Ја сам иј питао ко су“, одговори Карађорђе, „а они неће да кажу. Ту се посвађамо. Они тргну пушке, но моја буде срећа и они падну. Ето тако је било.“ „Е па, убио, убио“, рекне Балота окренувши се Турцима. „Није знао човек, а нису тели да се кажу, па убио.“ Тим се суд сврши. Балота после оде у Београд, Карађорђе у Тополу, а Станко остане у Смедереву код своје куће. Не прође кратко време, а Турци кивни на Станка привребају једно вече, кад је он баш вечерати хтео, и кроз пенџер убију га.

Кад то чује Карађорђе, он се већ осети каква се попара и њему кува, па зато се стане уклањати и избегавати сваки састанак с Турцима. Погибе му дакле онај с којим је све тајне⁹ планове о будућем избављењу милог свог отечества и народа кројио. Зато он сад своју бурунтију остави, и тек га је човек код његови пријатеља видити мого. За све то време владало је међу ерлијама Турцима највеће огорчење против сваког оног који се царски звао, по томе и против Мустај-паше, јер под овим нису могли никаква зулума ни насиља народу чинити; а без тог они нису живот за прави живот почитовали.

Најпоследне скроје они план како ће Мустај-паши врат да скр'ају, а тим и народ србски да узјашу. Дођу ерлије београдске Мустај-паши и рекну: „Чесни везиру! Немој ти каура у војсци водити, јер су се још с Немцом научили војевати, па ће данас сутра и теби хака и главе доћи; него ево теби наши синови нека они на војску иду, а ти нам дај твога сина Дервиш-бега нека иде на Пасмаџију.“ Паша сиром на његову злу срећу превари се, остави своје верне Србе, који би га до последње капље крви бранили, и повери се Турцима који му наскоро набодоше опанке. — Брже се скупе шабачке, београдске и из други паланака ерлије, и Дервиш-бег с једно 400 делија и топовима крене се пред њима и пође на Пасмаџију. Но ови зликовци (ерлије), неки, они бољи и бољи, застану још у Београду, а неки се с пута повраћају и у Београду се којегди посакривају и ту у тајности за неко време пребуду. Дервиш-бег дође у Зајечар. Пасмаџијина се војска улогорила била с оне стране Тимока реке у Извору (селу). Сраженије буде на Белом броду (Вршкој чуки). Пуца пушка с обе стране, а ни с једне стране не пада. Кад обе војске наступе на брод ди се састану, онда се почну љубити. Кад то делије виде, потрче брже Д[ервиш]-бегу и јаве

⁸ Име није споменуо повесник. М[илићевић].

⁹ Да су они о томе имали разговор, зна Г. Јокић отуда, што је Станко с Марком из Јагњила врло добро живио, а овај био пашеног Карађорђа и био је заиста редак човек. Они су оба чешће Карађорђу у Тополу долазили и ту се честили и о том се разговарали, а ја сам им, вели Г. Јокић, јагањце и ћевапе пеко и све слушао шта се и о чему разговарају, па сам све добро памтио, ал' ником казивао нисам.

да бега, јер је издат. Овај чим то чује побегне што брже може оставивши и сексане и кујну¹⁰ и све, а делије за њим. Турци иј закупе и што стигну потуку, а оно друго за Дервиш-бегом утече. Међутим су ерлије што су брже могли јавили онима прикривеним Турцима у Београду да је Д[ервиш]-бег утеко и да су делије разбијене и они се с Пасмацијом сојузили. Кад то ови чују, одма кроз лагум под Калемегданом уђу у град, обколе пашине сараје и њега самог увате, кога неки Бего Новајлић увати за браду и изговоривши му ове речи: „Папаз бе, ти ли ћеш на јаничаре да војујеш“, закоље га.¹¹

Кад овако противници свога цара и тешки угњетатељи народа нашег угњаве Мустај–пашу и дочепају се Београда, онда се у њему наместе и Београдски пашалук њи четворица: Мула Јусуф, Аганлија, Кучук Алија и Фочић између себе разделе. Сад настане право робство за народ српски. Цркве и манастири подпадоше под копити зликовачки турски коња. Људи, имање, целомудрије жена, невиност девојака, све то за скотску жртву турског насиља служаше. Прекомерни данци, и спаијама десето, а јаничарима девето, и неки тродупли порези јадни народ у муку опасаше и већ пропишта и мајчино млеко од тешки зулума и насиља; но јаничарима и све то не би доста, него да би се боље и против свога цара и раје осигурани, науме јадну рају сасвим у црно завити: да још исеку све оне буљукбаше које је бив. Мустај–паша наименовао и друге све поотличније људе, на које су подозревали да ће притиснути толиким њиним насиљем најпосле устати на њи. Зато закључе они и распишу да се то гледа свакојако да се сви они кнезови (буљукбаше) и други поодабранији људи у једно време потуку, па ће оно што остане права раја бити и добро ће Турке послужити. Скупе се дакле у Мехџему и ту се почну о том договарати. Стари Фочо овако им рекне: „Немојте ви у рају дирати, зашто је раја ова плаовита, а друго, раја у шумама живи, њој су шуме градови. Ви ћете те једног, два, ил' три кнеза посећи, а други ће поутицати, па ће вам ови после и главе поскидати. Него ви се подобрите раји, живите с њима у љубави, особито са владиком и поповима; а тако ћете веће зло учинити, како сте наумили.“ Они скоче ту на њега, назову га крмком који ништа не зна, и изруже га како су могли горе. Фочо се разљути и оде у свој конак. Можда би га они и убили за ту реч, ал' нису смели од његови момака.

Кад то већ закључе, онда се крену у наије да гди ког кнеза преваре бију. Прво убију владику београдског, па онда Чарапића Арсенија.¹² Пруже се даље Пожаревцу и тамо пожаревачког и ћупријског кнеза Петра убију, поите и Левчу да Стевана убију, но он чувши за то мало пре побегне у шуму.¹³ Јаничари су на кнезове Крагујев. наије највећма кивни били, јер им се баш нису у свему слепо покоравали. Зато Аџи–Климент, познати зликовац, поита са још 7 друга у Тополу да Карађорђа убије, јер се нису смели на анџију поуздати да га овај сам може убити; само су анџији заповедили да Ђорђа заговара ту код ана док они лупе. Анџија пак Ибраим, ког је Карађорђе врло добро спомого (купио му једно ћурче, једне чакшире и једну јаничарску пошу), био је Карађорђу врло веран, па му јави онај дан, кад ће Аџи–Климент доћи. Карађорђе зовне мене, вели Г. Јокић, и Матеју Јовичића кмета себи и каже нам да ће доћи Аџи–Климент да га убије, него да одемо онамо у страну преко Каменице (потока у Тополи), па ћемо од туда видити кад се они појаве.

10 Он је носио мутвак (кујну) са собом гди му се јело готовило. Г. Јокић свагда у говору више употребљава реч: „кујна“ него „мутвак“, зато се и овде тако изразио. Милићевић.

11 Овде повеснику иду сузе на очи колико га је опомена живо тронула. Милићевић.

12 Гос. Јокић не памти свестно да ли је овоме Чарапићу Арсеније или Марко име било.

13 Војвода крагујевачки посече Јовицу из Кнића, Мату из Липовца и Николу Ђирјанића из Орашца туко га, туко док га није испребијо, од чега наскоро и умре.

Примет[ба]. Кад су јаничари по смрти Мустај–паше завладали, начинили су у сваком селу по 1 хан у ком је по један анџија седио. Преко ови анџија убијале су даије српске кнезове, ал' се на тополског анџију нису могли поуздати да Карађорђа смакне.

(Овдје, почев од четрнаесте стране из књиге, почиње дио Јокићева приповједања гдје преовладавају догађаји њиме доживљени, па се стога значајно мијења састав глаголских времена. Напомињем да су и овдје у почетном дијелу у неколиких одјељких означена глаголска времена, и да су смеђом мастју означени глаголи у трећем лицу једине за које се не зна јесу ли аорист или садашње вријеме, због једнакости записа облика.)

Ми га одма **послушамо** и **одемо** с њим преко потока у страну. Час по' не **прође**, а ми **спазимо** Аџи-Клименту гди се **помоли** иза брега, са њим 7 Турака брже брже те пред ан. Ибраим иј **дочека** и **упита** се с њима. Аџи-Климент нешто **говори** с њим, па тек **окретоше** коње те пред Карађорђеву кућу. Аџи-Климент и још двојица **одјашаше**, а други на коњима **седе**. Баба Марица (мати Карађорђева) **изнесе** му малу столицу и **мете** на њу поњаву те Аџи-Климент **седне**. Па она и Јелена **узеше** да провадају коње. Онда Аџи-Климент **запита** бабу Марицу: „Гди ти је син, баба?“ „**Отишо' је** на скелу у Остружницу“, **одговори** она, „**отерао** свиње, па док се наплати, отиће у Београд; тако некако вечерас или сутра биће у Београду.“ Аџи-Климент **запита** Ибраима нешто, а он му то исто **одговори**, јер иј тако Карађорђе **научи**. Онда он одма са дружином **појашаше** на коње и **одоше** натраг. Ми после **дођомо** у ан. А Ибраим се **насмеја** и **каже**: „Ја сам иј **послао** да те траже у Београду, а ти си овде, ха-ха-ха.“ Овде код Ибраима **вечерамо** и ту се ја с њим **помирим**, јер сам с њим нешто у завади **био**. Премда је Карађорђе добро **живио** са Ибраимом, опет зато **почне** се он од сада клонити и од Ибраима и ана, јер се већ **разнео** свуда глас о томе што су Турци толике кнезове, свештенике и друге отличније људе **побили** и све једнако, гди кога увате, **секу**. Зато се Карађорђе тако и **чувао**, а **имао** је и право да се уклања. Ово **је било** око Митрова-дне 1803. Кад баш у очи Св. Аранђела 1803. ноћу, ја **сам био** на трлу код оваца у Крћевцу, **дође** Карађорђе, па **отвори** врата и **уђе** у колибу. Ја и још два моја брата са мном **били смо** **поспали**. Како он **дође** **устанем** ја брже, а они **спавају**. Он ме **запита**: „Имаш ли што за вечеру?“ „Бога ми, брато,¹⁴ нема“, **рекнем** ја, „**било** мало пасуља, па смо ми **повечерали**; него имам пресна купуса пун кош, да метем једну главицу у лонац да скувам те повечерамо.“ „Е, па добро“, **рече** он. Таман ја **пођо** да донесем купуса, а он **викну**: „Немој, немој, **имам** ја у торби, па ћемо вечерати.“ Ја се **врати**, а он **извади** из торбе једну чинију папуле, једну чутуру од 1/2 ракије и 1 оке вина и једну погачу. **Простре** торбу и **седне**. „Оди да вечерамо“, **рече** ми. „Не **могу**, ја **сам вечерао**“, **одговорим** му. „Оди, оди, боље је у друштву.“ И ту **повечерамо**, а она двојица **спавају**. На вечери тако **седимо**, док он тек **поче** говорити: „А знаш ли ти, Петре, што сам ја **дошо**?“ „Ја, брато, не знам.“ „Ја знам да ти не знаш, него ћу да ти кажем. Ти видиш како је се **успалило**, како Турци секу гди год ког од Срба побољи стигну. А и мене да могу да увате, ти знаш шта би чинили. Зато сам **дошо**, да идемо сутра у Орашац, тамо ће бити свадба. Стеван Томић жени сина Максима (и сада је жив). Тамо ће бити још више наши пријатеља, које ћеш сам видети, да се тамо састанемо, а уједно да се мало уклонимо одавде; јер овде ме видиш сваки дан комшије виђају, па ће бојим се проказати.“ „Е па добро, брато, ја оћу.“

Одавде се **кремо** те у Орашац. Тамо су сватови већ **били** скупљени. Потом, кад **доведоше** девојку, онда прота из Буковика Арсеније¹⁵ **сврши** венчање. После **поседасмо** у софру и **почнемо** ручати и пити. Кад **почеше** сватови играти, онда прота **устаде** иза софре као бајаги као стар да не може више да седи, па **оде** кроз шљиве доле у једну јаружицу. То исто **учинише** и они други, јер су се тако **договорили били**. Карађорђе на све то врло обозрително **пази**. Кад они сви **одоше**, онда он мени **рече**: „Ајдемо, Петре, мало да проодамо.“ Ја **устанем** за њим те у поток. Кад тамо, они **поседали** сви: Стеван Филиповић из Јагњила, брат Марка Филип[овића], пашенога

14 Братом смо га сви звали обично.

15 Сумња се да л' му је баш тако било, јер су га обично Г. Прота звали, па се за име не опомиње.

Карађорђева, кнез Ђука из Јагњила (који су као пријатељи дошли у сватове), Вићентије из Кораћице, Каратошић Матија из Копљара, Марко Катић из Рогаче (ово је најстарији брат од Катића; Јанко је био још под јаничарима кнез, па кад ови почну сећи кнезове, он с кнезом Симом побегне у шуму, па се није мешао ни са Србима, нити је Турцима зло чинио, а то зато да би, ако Турци завладају, и опет Србима он код њи у чести кнезом остао), с[е]рдар Сима из Даросаве и Јован Крстовић из Буковика и још други неки отмени људи, које нисам добро познавао, па сам иј позаборављао. Међу њима седи прота и они се полако разговарају, и ми дођемо и поседамо. Прота уз реч запита Карађорђа за мене: „Ко ти је ово, Ђоко?“ Он му каже: „Ово је син нашег Милосава.“ „Е добро, добро“, рече прота, „отац му је добар човек, само ако он онакав буде.“ „Он је онакав“, рече опет Карађорђе. „Зато сам га и довео.“ „Е лепо, лепо!“ Сад нам прота поче овако говорити: „Браћо! ево већ толике стотине година прођоше од како се сва наша слава закопа у мрачни и за све нас тужни гроб на Косову. Одонда се ножеви и пушке наше у кладе завлаче. Свети олтари божи, који су под нашим царевима као цвеће Србију украшавали, постадоше коњске штале сада. Жене наше, наше снаје, ћери и све што нам је свето и мило, све то турској срамној похотљивости на жртву морамо да приносимо. Већ земља стење а небо над нама плаче гледајући толика и таква нечувена тиранства на нама. Браћо, ми смо робови, а нисмо само ми него и наши синови, унуци, прауници и тако довека; а браћо моја, три пута је боље умрети славно него у робству живити довека срамно. Помислите, браћо моја, колико је само јутрос мајки закукало за сином, ког су ноћас крвници Турци угушили, колико је мајки закукало гледајући оскверњене безаконцима миле ћери своје. Колико је деце запиштало јутрос кад [су] разумели да су им милог оца Турци смакли са света. О! та ја не могу, довека да бројим, избројати те јаде и жалости. Него браћо, у име свемогућег Бога и Спаситеља нашег, да устанемо једном противу ови наши крвопија. Бог ће нам помоћи а цар ће то одобрити, јер ове исте наше крвопије и њему о глави раде. Али при свем том, браћо моја, овде у овом нашем послу пре свега нуждна је верност и постојанство. опомените се шта би с нама на Косову, кад издаде Вук. То ће исто и сада бити, него треба да се сами пред Богом и један другом обећате да о издаји ни помислити нећете, а и ово до времена да чувате и у тајности задржите. Да устанемо, браћо, сам ће нам Бог помоћи, а праведно проливена крв наше браће, отаца и стричева изискаће од милостивог Бога ту милост да он свој мач на њи дигне, па ћемо ми онда ласно постићи шта желимо.“ Кад ово прота изговори, онда сви ми признамо да је то све истина и да треба да се једном дигнемо на зликовце. Сад прота извади из џепа један мали крстић. Ми устадосмо сви; он нам рече да дигнемо увис три прста. Потом он опет поче говорити: „Браћо, ви ћете се сада заклети да ово ником на свету поверити нећете, зашто ћемо сви од Турака изгинути. А ми то пре марта почети не смемо, јер ће Турци жене и децу све поробити, а онда ћемо жене и децу у шуму а ми пушке, па у име Бога на Турке. Сад ви говорите сви „Амин“.“ А он поче: „Ко издао, издало га тело; пожелио али не мого поћи; нити му се старо ни младо у кући јављало. Од руке му се све скаменило, у тору му не блејала стока, у обору не рикала. Да Бог да да се у сињи камен створи да се други на њега угледају. Нити био срећан ни дуговечан нит лица Божија игде угледао.“¹⁶ Ми смо на све то викали „Амин“. Потом пољубимо крст, па поседамо. Они се ту разговараше и рекоше тако да се до марта ћути, но сваки да врбује по кога, у кога се поуздати може, и да привлачи себи, а о ком се сумња да Турцима не каже, том нипошто да се не казује.

После тога они један по један као што су и дошли изиђу из потока. Најпосле изиђе и Карађорђе и ја за њим, те горе опет у софру. Ту опет се почнемо веселити и богме и играти. Пред сами мрак рече он мени: „Ајдемо, Петре!“ Он торбу на леђа и пушку у руку и ја такође за њим, кроз шуму те у Крћевац на моје трло. Овде он извади из торбе једну чутурицу ракије и једну вина, једну

16 И сад ми се чини као да чујем како прота говори предиду да устанемо и чини ми се ништа друкчије није реко, него што ти кажем – вели Г. Ј. повестник. Милићевић.

погачу и плећку добра овча меса, те повечерасмо. После тога оде он на своје трло и тамо се прикривао, јер у село није смео изићи, а ја сам све ишо у село и њему јављао шта је и како је овамо. Међутим се договори с мојим братом Андријом Јокићем да иду у Остружницу да се тамо састану са Милошем Урошевићем и Костом Добановчанином,¹⁷ будући је овај Андреји, а онај Карађорђу нешто давати имао. Дигну се дакле и оду ка Остружници. Поруче по солдату да Коста и Милош дођу и да барута донесу. Ови и дођу и донесу 6 ока барута, те 4 оке узме Карађорђе, а 2 Андреја. Па се онда врате натраг. Дођоше мени и кажу да су донели барута. Одавде он оде на своје трло, а ми останемо, ја и брат. Ово је било некако пред Божић. После 5—6 дана дође он опет на наше трло и каже ми: „Петре, ово више овако не може бити; ја морам или се куд уклонити или погинути. Него ти помешај моју стоку с твојом па чувај; Топољци знају да ја немам деце да ми је чувају, па ће рећи да сам вама платио да је ви чувате; а ја ћу да идем у Ресаву у село Ресавицу неком мом пријатељу Марку. Ако погинем, тамо ме тражите, ако л' останем жив, ја ћу доћи на оно што смо у Орашцу рекли.“ Ја онда одем, те саставимо његове овце с нашим. Ту на трлу његовом бијаше и Г. Јелена дошла, а он је већ коња спремио. Ту он опет оно исто каже да ће да иде у Ресаву и да ће код неког Марка у Ресавици бити, а кад буде време, онда ће доћи; ако л' пак погине, оно ту да га тражимо. „То да знате“, рече нам. Ту се изљубимо, исплачемо и опростимо, и он узјаше на коња, па преко Жабарског гаја оде. Ја останем с Г. Јеленом, и после сам ранио и чувао и моју и његову стоку, и мислило се да је он мене најмио да то чиним. То је било као што сам горе реко пред Божић 1803. Тако до Св. Саве 1804. године. На два дана пре Светог Саве, 12 јануара 1804, једно јутро ја се обувам у кући да идем овцама положити, а удари Г. Јелена и викне ме: „Милане,¹⁸ шта радиш?“ „обувам се, оћу да идем у Крћевац стоци.“ „А ја сам пошла подруму тамо да донесем што деци, него ајдемо.“ Ја се брже обујем, узмем пушке и пођем. Она носаше у руци један бардак и једну торбу на леђи по свој прилици леба пуну но не знам: је л' погача ил' проја? Кад дођосмо гди се пут у Крћевац одваја, онда она рече: „Ајдемо, Милане, заједно до подрума, па можемо и оданде ићи стоци.“ Ја се согласим и пођем мало, док она рече: „А знаш ли, Милане, што ја идем подруму?“ „Не знам“, реко ја. „Богме дошо Ћорђе и још тројица с њим. Одевени неки људи. Ноћас су били овде, па су сад онде у оној Милисављевој подрумини, гди се оно ватра пуши, и ја им ево носим леба.“ Мени би мило. У том дођем пред подрум. Она отвори подрум, наточи ракије у бардак, а ја осеко један лесков ражањ; она после извади неколико главица купуса, које ја нанижем на ражањ, па онда затвори подрум и пођемо горе гди се пуши ватра, ја носим онај ражањ на рамену а она бардак и торбу с лебом и иде за мном. Док тек испаде Главаш Станоје, шчепа пушку па повика: „Натраг! Кој си ти? Натраг, натраг!“ А ја идем и Г. Јелена за мном. У том богме испадосе још два његова момка; и они управеше шешане! На то Карађорђе повика Станоју: „Шта си богати побудалио, ћути, оди овамо, седи.“ „Ама ко је ово?“ рече Станоје. „Ко је! Ко ја и ти“, рече Ћорђе. „Еј Ћорђе, да од Бога нађеш, што ме издаде, те ћу сад и ја и друштво изгинути.“ „Изгинути да“, настави Карађорђе. „Та неће тај ником казати.“ Међутим се и пољубим ја с Карађорђем, а Станоје се све једнако преча на мене. Најпоследње ми рече: „Чујеш море, ако ти мене издаш и потеря ме закупи, па ако ја утечем, да знаш да ћу те жива испећи.“ Карађорђе пита мене како је по селу и шта чине Турци. Ја му кажем да код нас нико не чини никаква зулума. „Како знаду да тебе онде нема, они и не долазе, а чујемо да около туку гди год ког кнеза увате.“ „Ја сам дошо“, рече он, „да видим оне пријатеље који су у Орашцу били. И ово ми је друштво. Ово је (на Станоја показавши) Станоје Главаш. Ти си га чуо и пре. Имамо још једног друга, неког Миленка, који је остао да тамо у Пожаревачкој и Смедеревској наији још кога врбује. Но ти ћути. Ја ћу, као што ти кажем, сада све прегледати, па ћу и опет тамо отићи, а кад март наступи, ето мене.“ Ту смо ми и ручали и пили. Па опет ја одем овцама, а они осташе онде. Кад ја увече дођем кући од оваца, поче ми

17 Обојица из Земуна. Свињарски трговци. Милићевић.

18 Тако ме је као сна звала.

брат приповедати, шта се тај дан овде догодило. Анџија Ибраим сазове село да ору Мула–Јусуфу за јечам. Ту дођу сви људи. Међу њима и неки Јевта Воденичаровић ком је Ибраим преотео жену био, због чега он није смео из шуме никако кући долазити. А Ибраим га зато што је он више у шуми него код куће све међедом звао. Јевта као човек гледа свој пут, а Ибраим све једнако пристао за њим, па „држи, међеде! не дај тамо, међеде! та није тако, међеде!“ Док се ово Јевти досади, па пусти плуг у ледину па счепи оритак да Ибраима посред звезде тресне: „Та оца ти турског, ти си ме међедом начинио, а ја сам човек као и ти, а можда сам и поштенији од тебе.“ А то дигнути руку на Турчина, била је ствар немогућна и помислити! Ибраим брже за пиштољ. Но људи наједанпут окну волове, па се склептају око њи двоце. „Шта је то?“ вичу. „Ето оће међед да ме удари мајку му је...“, рекне Ибраим. „Не, не, немаш право Ибраиме, ти си га назвао међедом, а он није међед него наш брат, па је човеку тешко.“ Еле, Ибраим одавде измакне. А људи оставе плугове, узму волове и дођу кући. Сутрадан некако пред мрак дође биров и јави ми да ме зове (анџија) Ибраим. Ја одем. Он седи и запита ме јесам ли што чуо. „Ја нисам ништа“, рекнем му. „А погинуо Турчин у Бањи“, рече ми. „Како то? Ко сме убити Турчина?“ запитам. „А, вала ћемо га потражити ко је. Него ја ћу да идем у употеру, доћи ће још жабарски и шумњански анџија и још људи, а ти остани да чуваш овде с Пауном ан да лопови не поарају.“ „Е па добро, Ибраим–ага, добро.“ Мало час дођоше и анџије из Жабара и Шума. Ибраим се спреми те са анџијама и другим људима оде употеру: тамо нађу Турчина мртва. Гди ће да га саране, него у Рудник, тамо је турско гробље, а има и оца. Узму га оданде они Турци и сви Срби из околних села. Тамо га однесу и саране.¹⁹ Тако сутрадан врате се отуд. Време бијаше опако, киша са снегом пада. Ми седимо у ану, док они већ дођоше. Скочимо ми, приватимо коње, а они поседају, греју се и Ибраим заповеди Мијаилу бирову те им начини каву. Пију каву и договарају се да иду муселиму у Крагујевац да јаве да је Турчин погинуо, па нека дигне потеру да се ајдуци поватају. Најпоследње рече Ибраим шумском и жабарском анџији да они иду у своје анове, а он ће сутра рано на њи ударити, па ће оданде у Крагујевац. Они га послушају и оду, а он мени рече: „Ти ћеш, Петре, ићи са мном да коња гледаш.“ И ја: „Оћу, Ибраим–ага, него да идем кући да се спреим, па ћу ујутру доранити.“ „Иди, иди, само ујутру рано.“ Ја дођем кући. Мало затим дођу у ан 6 Турака из Београда и калуђер Мата из Жабара, који је код владике протосинђел био, и ког су Турци повели да он као познат ове овде људе утиша и умири и на покорност спрема даија склони. Они како дођу прими иј Ибраим лепо. А Матеја кмет зовне калуђера Мату својој кући на вечеру но Турци не даду ни проговорити; не пуштају га никуд од себе. Матеја иј замоли да га пусте, јер је калуђер њин познаник и својта, а одавно је у Београду, па је жељан јести наши посластица, „да га мало почистимо.“ „Па ти, море, донеси овде нека он једе.“ „Али за Бога“, рекне Матија, „ја имам једно прасе сам испеко, па не могу ту да донесем, а тамо би се почистили, па ћемо опет доћи.“ Онда рекне Ибраим: „Па пустите га нека иде код Матеје, што Матеја каже, то и ја кажем.“ Они пусте калуђера, а овај с Матејом те његовој кући. Она пак потера људи из околних села – што су Турчина мртва испратили у Рудник — на конаку су сви по селу; а кад су путем отуд низ Јасеницу ишли, онда се почну разговарати о том зулumu турском и договоре се баш да ударе на ан и убију анџију. Тако дођу у село, и то тако у по' ноћи да ударе на ан. Матеја сад да се не би крвопролитије баш овде код нас догодило први пут, намисли да Турке поплаши нека беже. Дигне се и оде код прошћа од ана, изазове бирова Мијаила и рекне му да изазове Ибраима. Мијаило каже Ибраиму. Кад Ибраим изиђе, запита: „А шта је, море, Матија?“ „Оди, оди, овамо ближе да ти нешто кажем...“ Кад се приближи, рекне Матија: „Ибраиме! пуно село војске, него бежи, ја сам иј пре преварио да напоље изиђем, па сам дошо да ти кажем да не изгинете.“ Кад Ибраим чује, брже утрчи у ан и повиче: „Беж!“ Турци на врат на нос, који одрешу коња, који пресече конопац, поскачу на коње и побегну у Крагујевац.

19 14. или 15. јан[уара].

Ја пак, продужава повестник, како ми је казао Ибраим, одем кући да се спремим, па очекујем брата, који још није из потере оне дошао која је Турчина убијеног однела у Рудник. Наједанпут повика ми сестра: „Брато! Ево неки људи пред нашом авлијом.“ Ја брже изиђем и видим ту истина гомилу људи. Повичем ко су, но брат мој, који је с њима био, рече да ћутим. Брат рече једнима у ову, другима у ону кућу оближњу да иду, а неке уведе у авлију, и ту вечерамо и поспимо не знајући шта је у ану било ништа. Они кажу како су умиле да се већ зарате и тако оће ону ноћ у по' ноћи да ударе на ан, анџију Ибраима да убију и ан да запале. Ја им кажем да то тако не чине, него Ибраим ће (анџија) и тако сутра рано да иде у Крагујевац, а и ја с њим, па ћемо ударити на Жабаре, зато нека они иду на наш пут у Чабришта (код Јасенице) и ту нека заседну, а кад ми ујутру ударимо, тамо има једна бара, па чим коњ Ибраимов ступи првим ногама на ону бару, ја ћу онда опалити састраг у леђа, „а ви припуцајте из бусија и ту ћемо га убити.“ Тако се договоримо и поспимо. Ујутру рано устанем ја и они.²⁰ Почнемо да се обувамо. Док се неко, Баџак Мијаило, продера више наше куће: „Еј, чујемо“, одзовемо се. „А шта радите?“ „Обувамо се!“ „Е аратос вам и вашег обувања, а срећни поараше и Турци утекоше!“ „Та не може бити!?“ „Јест богме, идите у ан да видите гди је Ибраим? Нити што има у ану. А Матеја како иј је преварио те побегли, дође после те оно покупи што је имало, а и други шта ко закачи.“ Ми брже одемо, кад тамо, а у ану нигди никог нема, само мало ватрице још се пуши.

Сад они Жабарци који су с нама рекну: „Ајдете да уватимо нашег анџију док није утеко!“ Ми брже тамо, те најпре се прикрадемо, ал' у ану се нико не чује. Ми ближе, ближе — нема никога. Најпосле уђемо у ан: тамо тек мало ватре горе, а другог никога. Куда је он сада!?! Утеко ... Баш је утеко. Док Миливоје Жарић сети се: „Браћо, он ће сигу[р]но бити овде код неке Деве, његове м....., него ајте да обколимо кућу.“ Но „ми опет велимо: да је он тамо, коњ би му у ару био. Ми уђемо у ан, почнемо да печемо месо и да једемо. Док Жарић опет рече: „Ајте да идемо, Бога ми ће он тамо бити.“ Ми онда пођомо баш да видимо. Док ми доле, а он изби узбрдо преко потока. Ту неки вичу: „Стани“, неки кажу: „Ми смо теби дошли“, а све се ближе прикучују. Он онда рече: „Ја идем у Паланку, па ако се умири, ја ћу доћи.“²¹

Ми се онда вратимо у ан, почнемо наново месо скидати да фруштукујемо и договарамо се да идемо у Шуме. Ми се тако разговарамо, док ето ти једног човека оданде из Жабара, Саве неког, пита нас: „Шта оћете ви?“ „Оћемо да бијемо Турке.“ „Па ево два Турчина код мене — Арнаути иду за овцама, бегају.“ Одма изтрчимо напоље, а они већ иду, оће на брзину да пређу преко Јасенице. Поитамо да иј претечемо. Ја као млађи и бржи дотрчим и станем код бавине, они одозго иду, а наши испрека трче. Питају они мене шта оће ти људи. Ја им кажем: „Станите ви. Они оће да лове, па ите да заседну.“ Они стадоше, док Јанко рече: „Станте Турци, куд идете?“ „Идемо за нашим овцама.“ Он им то говори и већ се приближи и рече једном: „Вад' пусат“, па истрже једном два пиштоља иза појаса. Ја онемо другом узмем његов пиштољ. У том дође и друга дружина, те иј опљачкасмо и повезасмо да водимо у ан да посечемо. Дођемо у ан, а скупи се још сељака оданде. Ми оћемо да посечемо, а они не даду, да се не пролије крв баш у њином селу први пут. Најпосле иј пустимо и оно што смо од њи узели поделимо. Одавде се кренемо у Шуме да тамо уватимо анџију. Тамо га нема, утеко у Сараново. Ми и у Сараново, а већ се скупи нас око 40–50 људи. Анџије нас виде и Сарановци, па се анџије затворише у ан, а Сарановци окол, не даду ни приступити. Ми кажемо да оћемо анџијама на разговор. Све бадава, они не даду. Богме ми ту и неколико пушака на ан избацимо и они из ана на нас, ал' им ништа не можемо да учинимо. Тако ту и заноћимо. Видимо да Турцима ништа не можемо учинити, него да

20 16. јан[уара].

21 Он се надао томе па повео и коња са собом и дао га Илији Воденичаровићу да га у воденици чува, јер ће му, вели, ајдуци коња одвести, па кад овај нас опазе, јави му брже и изведе коња и он побегне.

иј оставимо, па да идемо у Трnavу да видимо шта се тамо ради. Овде ја Урошу Новковићу, Урошу Ђурђевићу, Миливоју Жарићу и Јанку из Шума јавим да сам ономад Карађорђа овде видио, па је по свој прилици отишо у Ресаву, а о марту ће доћи као што су у Орашцу рекли! Они се обрадују. А ја сам већ уверен да ме они издати неће. Одемо у Трnavу,²² те пред кућу Милоја Љубичића. Ту нам казаше да има нека скупштина. Кад тамо, скупили се калаузи Младенови, скупљају новце да Младена одкупе, јер су га Турци затворили у Крагујевцу. Кажемо им да оћемо да бијемо Турке, но они повикаше: „Кући, весели били, зар ми скупљамо новце да човека из тавнице вадимо, а ви оћете буну сад.“ Ми се чисто скаменимо. Још кад рекоше да ће они, ако се не оканемо, казати у Крагујевцу, те ће нас све на вешала, вратимо се брижни невесели у Жабаре. Овде нас и мрак застане. Наша се многа дружина разиђе кућама, а ми одемо у колебу Уроша Ђурђевића, наложимо ватру и ту ноћимо. Ујутру нема ниједног²³ од оне наше дружине да дође. Само нас шесторица. Ја кажем да одемо у Тополу да видимо куд се дела она војска што је из Рудника дошла. Они то одобравају, само ако издати нећу. Ја им кажем: док сам жив заиста нећу, а кад умрем шта му драго. Узмем ја три друга и дођемо у Тополу, распитамо за оне људе што су остали овде. Кажу нам да су они отишли тамо Врбици проти буковичком да се договарају да устану. Брже боље повратим се, ал' ме овде изневери један од она три друга, рече да оде само до куће — па ту! Одем ја, дакле, са овим двојицом онима тамо пун радости. Кажем им, и ту седимо, а осећамо неки дим и огарину гди удара. Бацимо очи на ан жабарски, а он се пуши. Ми брже тамо, а Алекса Дукић са неколико Бањанаца запалио тополски ан, па дошо те и овај запали. Овде се састанемо, па се дигнемо те у Загорици ноћимо. Ујутру²⁴ дођемо у Јагњило једно 70—80 друга. Јагњилци се противише, ал' ми најпосле запалимо и ту ан. Одавде као што ми све распитујемо гди је она војска из Тополе. Кренемо се Врбици и у Копљарима сретнемо Матеју Каратошића [и] Марка Катића из Рогаче. Ми тражимо њи, а њи послао Карађорђе за нас. Поитамо те у Орашац. Ту бијаше Карађорђе, Главаш, прота из Буковика и сви они који су о св.Аранђелу били и још око 500 људи и нас 70—80. Ту је већ прилично. Они се сви обрадују нама, а ми њима, и саставимо се. Карађорђе се пољуби са мном, па тек: „Море, Петре, зар ти запали наш ан, па чујем и жабарски.“ „Богме, брато, наш запалио Дукић, па дође те и жабарски упалисмо.“ А Дукић онда: „Пријатељу, ми и јагњилски већ у пепео претворисмо.“ „Зар и јагњилски?“ „Богме тако је.“ „Ха, ха, ха, ако ће. Тако и треба, којекуде, кад су они наше куће палили да и ми њине палимо.“ Међутим је већ мрак био. Ноћимо ми ту. Ујутру оћемо да бирамо старешину.²⁵ Цео скупљени народ једним гласом виче: „Оћемо Ђорђа да је старешина“, а он неће, он говори да народ бира кога другог. Но народ никог другог нећега. „Ја не могу и нећу.“ „Што нећеш?“ питају га. „Којекуде“, рече Карађорђе, „ја оћу с вама, али само нећу пред вама. И то зато што ви нисте научили војевати, него ћете после неколико дана предати се Турцима, па онда знате шта мене чека.“ „Не, не,“ гракне сав народ. „Ти пред нама, а ми за тобом, па у воду — у воду, у ватру — у ватру. Само тек нека си ти старешина.“ „Ја опет не могу, браћо, тога се примити. Зашто ако се примим, ја ћу много којешта да чиним што вам неће по вољи бити.“ „А шта ћеш ти да радиш?“ повиче народ. „Ја оћу сваког оног ко се и најмање у каквој издаји увати да убијем, да обесим, да мучим и још много којешта.“ „Оћемо ми то, оћемо!“ викне народ. „Оћете л’?“ рекне Карађорђе. „Оћемо! Оћемо! Оћемо!!“ „Дигните три прста гор!“ Они сви дигну. „Оћете л’?“ „Оћемо!“ (три пут). Онда Карађорђе рекне: „И ја вас оћу.“ Сад им прота буковички: „Браћо, ево оног одавно очекиваног дана. Ево дана, кад су срца наша радошћу испунила. Најјача жеља наша била је да пред собом руководиоца и старешину имамо. Ево смо га данас изабрали који ће нас ка отац своју децу пазити и чувати, и ако с њим не постанемо срећни, без њега

22 17. јан[уара].

23 18. јан[уара].

24 19. јан[уара].

25 20. јан[уара].

никако; него га пазите као свога отца и ако Бог да избавитеља. Почетак је сваки тежак, па ће и вама с почетка све тежко бити, ал' будите постојани и овом Господару покорни, па ће нам сам Бог свуда у помоћи бити; а кад нам је он у помоћи, шта нам Турци учинити могу. Преко свега пак немојте се усудити да који ил' од страха или зашто друго свога господара издаде, јер ће онда црња и гора невоља бити. – Ја вам са сузама благосиљам устанак ваш и новог поглавара вашег. Да Бог да свуда срећни под њим да будете и душмане из отечества нашег протерате.“ Сав народ радостан виче из гласа „Амин.“ Прота онда обуче црквене аљине и ту чита неко благодареније и опет се ми закунемо да ћемо Карађорђа у свему и свуда слушати.²⁶

После смо били радосни преко мере. Све тек једно другом говори: „Благо нама, добисмо господара.“ Мало час изиђе Карађорђе и поче говорити: „Браћо, ми се спремамо на Турке а барута немамо: ко један метак, ко ниједан, а неки и пушке нема. Него да идемо у Остружницу, па ћу ја тамо преко моји познаника добити барута. А сад ајдемо у Дрлупу на конак, ту је бачија Аганлијина, ту он краве држи и Јанко Јевић иј музе. Оне ћемо краве поклати те вечерати, па ћемо ујутру рано у Остружницу.“ Ми се брже спремимо па за њим те у Дрлупу. Овде покољемо краве, вечерамо и ноћимо, а одавде ујутру рано²⁷ пођемо и до подне стигнемо на Остружницу. Рано ујутру пошље Карађорђе Ранка Урошевића оданде — који је Саву мого гди оће дубке препливати — у Земун Милошу Урошевићу да дође на Остружницу и нека испод руке и барута донесе. Ранко оде и врати се и јави да ће ујутру зором 19. јануара Милош доћи. Станоје и његова дружина били се прикрили у Станковића кућу да иј онако одевене не би латови одонут спазили. Чим свану сутра 19. јан. указаше се кола уза Саву. Мало постаја, док један поче викати: „Еј! Је ли ту Ђорђе?“ „Јесте“, одговоре они који су наређени били да на то пазе. „Нека пређе овамо, дош'о господар М. Урошевић.“ Он одма пође и нас неколико с њим. Пређосмо тамо, они се поздравише на парлаторији. Пита Милош: „Имаш ли колико свиња, Ђорђе?“ „Имам око 450, те све добри свиња, само кукуруза немам.“ „Ништа, ништа“, рече Милош. „Ја ћу послати кукуруза. А можеш ли ми још набавити свиња, баш ми је нужно?“ „До недељу дана“, рече Карађорђе, „моћи ћу око 1000 имати; и послаћу сад калаузе да купе. Само кукуруза немам.“ „Немај бриге“, рече Милош. „Ја ћу кукуруза²⁸ колико оћеш набавити.“ „Е, баш побратиме, кад си добио тако добре свиње, на ти ову чутуру вина, на поклон ти и чутура и вино.“ Латов узео ону чутуру и предаде Карађорђу, а он мени. Ја узем и метем о раме и држим за каише, док Карађорђе намигну на мене, а ја те у чун. Мало се они поразговараше, па онда: „С Богом.“ „С Богом.“ Пређемо и дођемо у меану. Главаш беше напољу и пита ме: „Шта ти је то?“ Реко ја: „Вино! Биће нам доста да пијемо.“ (Мислим истина је вино.) Како дођомо, Карађорђе узео чутуру, а скупи се већ све око меане. Он отвори чутуру и изручи на један сан барут из ње, па рече Станоју да викне људе којима су пушке празне. Станоје викну. Људи дођоше те напунише сви и неки што му остаде веза у крпицу. Карађорђе изиђе и рече: „Браћо, сад ајдемо до Београда нека нас виде Турци да и ми смемо на Врачар изићи.“ Брже пођемо те преко Макиша, па на Топчидер, па преко Врачара онамо к Кумодражи. Кад се ми на Топчидерско брдо помолисмо, спазише нас Турци из Београда и већ се узеше бунити. Ми горе преко Врачара, а већ се на јендеку појавише њи неколико, а за овима други, како је који стизао. Ми идемо Кумодражи, а они све брже к нама. Нас има око једно 900 људи. Док се један Турчин одвоји од остали, па полети све брже и већ близу к нама дође. Избаци пиштољ на нас, ал' је за пиштољ далеко било. Гаврило Ђурић из Тополе и Ђурковић Милован из Јагњила заседоше у једну међицу, а Турчин натера коња баш поред међе, док они сложише пљас, пљас, а коњ се поведе и паде. Гаврило припаде да му ножом осече главу.

26 Ово је било 17. јануара 1804. – Овај запис са стране Милићевићевом руком не слаже се с његовим ранијим хронолошким записима. Објављујући Јокићева казивања, он је сам нагласио у напомени: „[...] Сумњам да је добро срачунато време“ (Споменик, XIV, 1891, 18).

27 Ово је било јан[уара] 18, 1804. — Вид. претходну напомену.

28 Овде није била реч о свињама и кукурузу, него о војсци и баруту, вели Г. Јокић.

Турчин скреса пиштољ, но пиштољ не упали. Турчин мету на чело пиштољ, а овај ножем по пиштољу, те нож на два комада, он припаде оном половином, те му осече главу. Па му узме пиштољ и пошу јаничарску. Скуписмо се сви. Ћурковић скиде му чакшире до колена, а даље не може. Он онда пресече му ноге до колена, па премету преко рамена. Остало све други попљачкаше. Ово вече заноћимо у Кумодражи. Карађорђе види у Гаврила оне пиштоље, допадну му се, па рече Гаврилу: „Гаврило! дај ми те пиштоље, а ево ти моји и још два дуката.“ Овај не рече ни речи, него на. Па му даде. Карађорђе извади своје пиштоље, па онда извади два дуката и даде му. Ујутру ми очекујемо не би л' Турци изишли из Београда к нама да се побијемо, али њи нема. Око подне рече Карађорђе: „Браћо, Турци не смеду да изиђу. Што би ми њи чекали, кад се може нама тамо горе каква штета догодити, него ајдемо.“ Одавде те у Рогачу. Време бијаше рђаво и снег пада. Ми ноћимо, па се и сутра због рђавог времена задржавамо. Док се чу нешто, неко пева турски. Брже ми на друм. Иду двојица и певају час турски час арнаутски. Ми иј поватамо и одведемо Карађорђу. Они су Срби, трговци из Рудника, ал' оће да иј посече што певају турски да се плаши свет, што србски не певају, ако им се пева. Најпосле на молбу Главаша остави на миру, ал' иј испита од куда иду. Они кажу да иду из Београда. Кажу да су се Турци узбунили у Београду кад смо ми убили оног Турчина на Врачару. „Него“, веле, „пошли су једно 20—30 Турака из Београда, иду у Рудник, носе руо Сали—аги за Барјам, које му је брат Кучук-Алија послао. Ови су Турци одевени и имају барута доста. Они одоше на Сибницу, а нас послаше преко да јавимо у Рудник Сали—аги да изиђе пред њи да иј дочека, јер се боје од ајдука како у планину дођу. А вечерас ће на конак у Сибницу.“ Ми иј пустимо, па поитамо у Сибницу. Дођемо до ана, па једни заседнемо у ан. Станоје увати бусију [и]за једне штале, а једни одоше преко ћуприје онамо да иј пресеку. Бирову пак рекнемо те сече дрва пред аном и ватра се мало пуши да виде Турци да има ко, па да дођу. А Станоју је речено да чека док они почну одјаивати, па онда да опали. Мало час помолише се Турци. Тројица иду напред, па причекају док иј остали стигну, па опет пођу. Ми рекосмо бирову да он уђе у ан. У томе се мало поприближише ал' још нису почели одјаивати, а Станоје опали и други припуцаше, и онај један паде, остали побегоше натраг. Таман они на брег, а она бусија те пред њи. У том се они збунише, скраше се под пут доле у једну казанџиницу, повезаше коње, па уватише бусију иза они каца па бију. Ми иј обколимо са свију страна, те 7 уватисмо живи, а друге све побијемо. Коње и оно друго што смо добили поделисмо, а ћурак и сво друго руо, које је Кучук Алија Сали—аги послао, поклонимо Карађорђу.

Карађорђе сада рече: „Браћо, Турци ће изићи из Београда на нас; они би и онда пошли него нису спремни. Зато да се ми налазимо овде око Космаја да иј дочекамо да робље не одведу.“ Главаш и они други поглавари нађоше то за добро да се нађемо око Космаја за који дан. Онда Вићентије из Кораћице рече: „Да идемо у Кораћицу, има тамо неколико спаијски говеди, да то покољемо и поједемо и да чекамо Турке.“ Ми одма одемо у Кораћицу. Како дођемо, посла Вићентије те дотераше деветоро говеди, које покласмо [и] поделисмо, месо испекосмо и вечерасмо. Карађорђе, Главаш Станоје и прота буковички легаше у ану да спавају, а ми који по кућама који наложили ватру напољу. Иде снег како Бог оће. Док тек дође један човек: „Добар вечер.“ „Бог ти помого“, рекосмо ми. „Гди је Ћорђе?“ упита он. „У ану спава.“ „Ја сам рад да му нешто кажем.“ Брже ја одем и викнем: „Брато, брато.“ Уста он брже. „Шта је?“ рече. „Ево“, кажем, „један човек има нешто да ти каже.“ „Шта је, казуј, море.“ Човек каже: „Дође богме Аганлија из Београда и води до 600 Турака, па кренуо и сву посавску кнежину когод оружје носити може, и паде на конак вечерас у Дрлупу у Јевића кућу.“ Онда прота рече: „Другчије, браћо, бити не може, него да ударимо ноћас, на један за све и сви за једнога. Ако иј ноћас не разбијемо, сви ћемо пропасти.“ Он то рече не рече, а Карађорђе повика: „Ајд'!!!“ Брже се кренемо те преко Космаја. Иде снег, милостиви Боже, ока отворити не да. Ајде, ајде преко Космаја у Рогачу, а већ и зора. Овде они уђу у кућу Катићеви, а ми около чувамо и ту ко наложи мало ватре ко не наложи — поспимо сви.

Ал' уједанпут поче неко да удара као у клепало. Пођипасмо, а сунце се родило, а оно сикирицом ударају у проштац и прота већ метуо петраилъ на врат, ту чита јутрење. Ми како који стижемо онда скидамо капе и молимо се Богу. Мало то траја. Прота се онда крете к нама и поче говорити: „Браћо, ето већ дође и то да се побијемо с Турцима. Немојте, браћо, ниједан узмакнути нити се поплашити; Бог је с нама, на шта се друго имамо бојати. Него треба да се и опет закунете да ћете сложено ударити и да се нећете издати.“ „Да се закунемо“, гракне цео народ. „Дигните три прста горе“, рече прота. Ми дигосмо. Сад он поче говорити ону исту заклетву, коју је и у Орашцу говорио. Најпосле каже: „Један за све, а сви за једнога, па ил' да иј растерамо ил' баш сви да изгинемо.“ Сви на то пристанемо и по три пут на заклетви рекнемо: „Амин“. Одавде се кренемо те у Дрлупу; док удари снег из неба из земље. Јанка Јевића кућа била је у Дрлупи најкрајња овамо до Рогаче. Ми одуд све ближе дођосмо баш до над кућу. Више куће бијаше њива; имађаше један плот и једна влада. Карађорђе рече Станоју да иде с коњицима доле, а ми за ону владу — нас 6 и Карађорђе седми. У том доле од стране Станојеве припуцаше пушке, а ми опалисмо на оне близу нас. Карађорђу закисла пушка па је подасипа, а ми пунимо пушке, док изиђе један Турчин из куће, огрнуо ћурак. А Карађорђе повика: „Удрите!!! По души га, оно је Аганлија,“ Ми припуцасмо онамо на њега, а Симе Бељаковића пушка заста, па чак после наши пушак пуче. Он се одма врати у кућу и удари у рукав о врата, и он се ко мало задржа онде. Турци се међутим доватише коња. А Ђорђе рече да се приближимо у поток да уватимо бусију да нас не обколе Турци. Сиђемо полако дол, у поток, а Станоје већ изишо горе на брег. Ми опет полако узбрдо, док пуче пушка, завика једно момче из Загорице: „По Богу, немојте ме оставити“, а пушка га у ногу ударила, па не може да макне. Узмемо га ја и још један, те га изнесемо на брег. Станоје седи и момци му брију главу, а њега ранили: обијена му кост темена. Обријаше га. Посуше балсамом, метуше мелем, па завише. Овде се искупимо, док видимо да је Јован из Стојника (Крагујевач.) погинуо. Одавде се кренемо те у Иванчу на конак. Овде ноћимо, па ујутру чекамо да Турци на нас ударе. Дан већ на подне, а ми још седимо. Док се заподеде један човек озго низ Космај. Видимо га сви. Карађорђе рече мени: „Иди доле те сретни оног човека, он носи неки глас, па му реци да не казује људима, да се не поплаше, ако буду Турци.“ Ја брже стрчим. Неки га већ почеше питати. А ја повика: „Не говори!! Него ајде за мном.“ Те га доведем Карађорђу. Горе беше Карађорђе, Главаш и Марко Катић. „Шта је, брате?“ запита Карађорђе. „Добро, хвала Богу. Турци утекоше у Београд.“ „Не може бити. Што ће они бежати кад су они нас разбили.“ „Бога ми, они одоше. Ја сам био у кући и послуживао, кад први пут пушке припуцаше. Пуче неколико пушак више куће, а Аганлија из[и]ђе напоље. Опет пукоше неколико пушак, а он се врати, ваљда осети куршуме, па корачи једном ногом у кућу, а друга му још беше напољу, док тек пуче једна сама пушка и њега баш у чланак погоди, он брже уђе у кућу и стаде га јаук. Одма га почеше парити. Јутрос му умоташе ногу, а Турци се скупише. У једну зобницу опремили му трице, па га онда изнесе и попеше на коња. Онда му ону ногу метуше у ону зобницу и утоплише лепо, а ону другу мету у узенђију, па отиште, а Турци за њим одоше право у Београд, а они Срби распрскоше се куд који.“ Карађорђе упита Марка Катића: „Је л' ово поштен човек, да се њему може веровати?“ Марко каже да тај човек нипошто слагати неће, но мора да је баш тако! — Онда он одма викну: „Ајде да видимо.“ Брже се кренемо те на Рогачу, видимо да иј нема, а ми трагом за њима те рано у Лисовић. Овде пред мрак дође кнез Сима из Борка и Јанко Катић који су се одметнули у планину били кад су даије секли кнезове. Ту преноћимо, Јанко с Карађорђем и Главашом, а кнез Сима са мном. Ујутру печемо неки кокош неки ћевап да фруштукујемо. Док пукоше две пушке и повика неко: „Ево Турака.“ Ми скочисмо тамо, а сваки свој ражањ на раме замету. Смешно је заиста било погледати како ражњеви као миздраци штрче. Не бијају Турци. Стражари видли неке људе, на помислили Турци. Одавде се кренемо те у Липовицу. Овде се они договоре, и кнез Сима са његовом кнежином оде доле Железнику, а Катић Јанко Кнежевцу, а у Авали је Чарапић да се разговори и да се чувају од Турака, а ми да идемо у Смедеревску наију. Пођемо те у Мали Пожаревац (окр. Београд.). Одавде поранимо те до подне у Селевац (Смедер.

окр.) стигнемо. Овде нађемо око 200 људи, скупили се око Ђуше из Азање и Обрада из Крсне, па куд они рекну да иду. У то ми лупимо. Људи се јако обрадоваше кад нас видоше и сви се с нама помешаше. Одавде се кренемо у Азању на конак. Близу већ села сретнемо Младена, који је у Крагујевцу у апсу био и ког су Турци послали да ове чете (нас) смири како, да не одемо и њи да поарамо. И он ту прича све шта Турци говоре о нама. Онда одемо у Азању на конак.

Ујутру нам наједанпут заповедише да идемо. А куд? Не знамо. Кренемо се те к Паланки. Кад већ бисмо близу, видисмо неколико људи и коњи се водају. Кад ближе тамо, а оно неколико Турака и калуђер Мата с њима, који је пре у Тополи био, па се опет владики повратио. Ту се Карађорђе и Главаш састаше с Турцима и почеше разговарати. Турци изишли да гледају да нас смире и повели калуђера да нас боље увере. Кажу Карађорђу да се смири, па ће он бити оборкнез над свим пашалуком, а они да буду опет као што су и паша да им заповеда. К томе да Карађорђу изваде и бурунтију од цара. Карађорђе изиђе с овим нашим поглаварима на страну и мало се поразговараше. Онда Карађорђе рече: „Е Турци, је ли то истина шта ви говорите? Да немате ви још дружтва, па тек оћете да ме заварате па нападнете?“ Они се приклањају до црне земље и куну се њиним Ћитапом да они немају никакве чете, него су они стари ерлије и њи је паша послао. Онда и калуђер каже како су и њега призвали и казали му да се стара да нас смири. А најпосле нека Карађорђе не распушта војску но нека чека док му они верман донесу. „Е добро, Турци! Ви идите па да извадите ферман, па ако нам не буде по вољи, ми ћемо чинити шта оћемо.“ Турци се дигоше и одоше.

Док једном тек рече Карађорђе: „О, људи, чујете л' шта сам ја смислио. Док они иду паши, док напишу ферман, док пошљу у Цариград да се подпише, ту ће проћи и месец и два дана. А ми можемо дотле оног пса у Руднику убити (Сали–агу), па кад дође ферман, ми ћемо рећи: навали народ, па се не може народу одолети; него ајдемо: ајде, за један час све готово.“ Пођемо те из Паланке у Божурњу на конак, а одавде сутра управ на Рудник. Сад смо војске изобилно имали.

Ми нисмо знали да је муселим ужички дошо у Рудник и довео војске. Ми изиђосмо на Рудник, а Турци опет нама на сусрет. Но у нас војске има око скоро 10.000, иде свет са свију страна, иде само да би се познатог свог крвопилца ослободио. Војска дакле наша обколи Турке са свију страна. Кад то они смотрише, повукоше се у шанац, а ми иј од свуд обколисмо и ту се до мрака тукосмо и 5—6 људи изгубисмо. Сутра пре зоре започе се и опет пуцањ и бој, но ево сад јада. Рудник на вр' брда, а ону се ноћ снег поледио, па таман наш војник стане, ноге му се оклизну, а он 20 други закачи и сасуљају се под брдо. Пред подне угреја мало сунце и снег омекша. Карађорђе с оне стране Рудника на мајдану седи и ми око њега, док се указа одонуд од Бруснице један човек на коњу и једно 60—70 момака за њим пешице. Кој ће то бити? Кој ће бити?“ Док дође ближе, познаде га Карађорђе. „Оно је, рече, Милан из Бруснице, трговац.“ У то и он дође. Пољуби се и поздрави с Карађорђем и са Станојем. Седоше се разговарати. Док Милан рече: „Ето сад баш иде Чолак–Алија из Чачка с једно 30—40 људи у помоћ овима у Руднику. Сад оста мало горе. Одјаша и наложише му ватру, ваљда ће каву да пије, и овуда ће ударити.“ Карађорђе онда рече Станоју да узме једно 200—300 момака и да заседне. Брже Станоје заседе, па нам каже да ниједан не пуца док његова пушка прва не пукне. Нас неколико уђемо у један котар и ту заседнемо. Мало час показаше се Турци. Тројица иду напред. Мало пођу па се осврну и на све стране пазе, надају се бусији. Тек однекуд једно мало псетанце поче ћивкати на Турке. Турци виде да псето лаје, ал' нас ни једног не виде. Ми омамљивасмо псето, омамљивасмо да ћути, док га један шчепа, па чим га шчепа, свуче под груди, па ту и не писну више. Турци иду, ал' до краја бусије нема још доста. А Станоје потеже. Припуцаше и друге пушке. Турци се скраше у поток, а Чолак–Алијином се коњу наби снег на подковицу. Коњ паде, а он одскочи. Коњ чим се диже, он у оне Турке, а Чолак у један котар. Станоје притрчи, па чучи да га кроз котар гађа, а он потеже те

му мало оби тура од чакшира. Ми сви на њега пуцамо, но он опет пуни пушку. Ми пунимо, а он потеже те Стојану Живићу ногу у куку преби. Ми опет просусмо ватру, а он опет пуни. Ми пунимо, и Атанаско Брка припаде с леђа, но он види па потеже те Танаску руку испребија и обори му пушку на земљу. Ми припуцасмо, но он опет набија. У том Димитрије Радовић из Врбице припаде те гарабином у плећи, а он се стровали. Ми притрчасмо те га опљачкасмо. Одавде потрчимо за оним Турцима који поутицаше ка селу Заграђа. Наши, који бржи бијају, претекоше иј, те ког убише који утече. Еле, уватисмо оне сексане, но тамо ништа богато не бијаше. Дуван сечен и клинци и коњске потковице, то је било све што су на сексанима носили и три товара леба пексимета. Овде наши увате три Турчина жива. Неки Јевта Скерла из Липовца увати сам једног. Они се бијау већ одонуд вратили, а ми опет одовуд. Ја како га срето, запита: „Шта је то, брат Јевто! Уватио си Турчина. Срећно да Бог да.“ Док онај Турчин рече: „Нисам ја, браћо, Турчин него Србин.“ „Та шта ћеш ту, несрећниче?“ „Ја сам трговац из Белог Поља, па сам пошо с Турцима. Кад они што упљачкају, ја да купим па да добијем.“ Та ево нашег крвопилца, ајде да га водимо нашем Господару да га пријавимо. Ја га међутим запита: „Како ти је име кад си Србин?“ „Име ми је“, рече, „Петар Белопољац.“ Одавде га одведемо Господару. Господар сеђаше на оном истом месту гди је остао и с Миланом се разговара. Како га доведосмо, држи га Јевта, а Господар га запита: „Шта си ти, море?“ „Ја сам Србин.“ „Па шта ћеш с Турцима? Ми на Турке војујемо, а ти с њима на нас идеш.“ Ја сам“, рече, „трговац“. „А, трговац си, па си пошо да кад Турци упљачкају волове и друго којешта онда да купиш и да добијеш.“ „Јест, дабогме. Ја шпекулирам.“ „Шпекулираш са сиротињском муком“, викну Карађорђе, па пиштољ те у прси, а он се стровали. У том и Станоје дође и седе код њи. Почеше се разговарати. У један ма рече Карађорђе: „Ајте да укрепимо ову бусију. Турци су видли да им је индат разбијен па ће ноћас побећи, не би л' дао Бог да иј побиемо.“ људи одоше сваки на своје место. Карађорђе, Милан и Главаш одоше у Заблаће у Ракића кућу, а нас неколико, који га чувамо, наложисмо ватру напољу и ту поспасмо. Око по ноћи повика Карађорђе: „Устајте, оће Турци да бегају. Милане, ово је твоје место, ти најбоље знаш гди засести треба.“ „Ја велим“, рече Милан, „да уватимо чак до наши ливада, па једни с једне, други с друге стране да заседнемо, па онда да пустимо Турке дубоко у бусију и онда ћемо јуришити.“ „То је све лепо и тако нека буде, но ја велим,“ рече Карађорђе, „да ја идем горе на врх бусије, а ти с једне а Станоје с друге стране заседните, па кад ја горе припуцам, онда ви са свију страна опалите и ту ћемо иј, ако Бог да, све побити.“ „Е па добро“, рекоше они и тако се и учини. Наједанпут повика стража која је остала да пази оће л' у бусију ударити Турци и почеше пушке пуцати. Турци не ударише на бусију него другим путем, ужичким, десно. Неки Јован Игњатијевић из Бање с неколико момака: Милованом Пеић из Липовца, и Павле Зечевић, Сретен Томковић из Бање, Теофан Томковић из Бање, Антоније Минић из Бање и Јевтимије Јовановић, Арсеније Вранић, пошо тамо у бусију Карађорђу, па тек он на пут, а Турци иј на једанпут бегајући обколе; он куд ће шта ће те за један цер, а дружина опет за једну кладу. Игњатијевић се обрта око цера, но Турци већ са свију страна обколише. Он сада видећи да ће већ погинути намисли бар себе да замене. Један Турчин — види се врло одевен. Јован управи, опали, Турчин се стропашта, а коњ те за оним Турцима. Јован брже притрча, те га с дружином опљачкају и све братски поделе. Богме и новаца у једном грудњаку, ушивени све венецијански дукати. Међутим и Карађорђе дође. Каже Јован да је убио Турчина, но не зна који је, ал' вели по оделу, пусату и новцима реко би да је био какав богат (а био је војвода ужички). Турци побегли само војници, а жене и деца и ерлије све остало. Онда се они, Карађорђе, Милан и Станоје, почеше разговарати. Шта ће да чине са овом сиротињом? Карађорђе рече: „Дај да ми ову сиротињу испратимо у Ужицу и у Чачак, куд које оће; а ти, Милане, иди те одмећи твоју наију, јер још сви уморени нису.“ Страгарци опет сад навалили, моле Карађорђа да им дође у село (Страгаре) мало у гости. Кад смо, веле, частили Сали-агу, душмана нашег, зашто тебе да не частимо; а биле су проштене покладе 1804. Карађорђе каже да би им радо дошо, но мисли шта ће са овом сиротињом турском. „Ово“, вели, „све о мом врату виси.“

Најпосле склони се и оде у Страгаре, а сиротињу испрати нека иде куд је коме драго. На беле покладе буде он са Станојем у Страгарима и ми с њим. На чисти понедељник кренемо се те у Врбицу. Овде заноћимо. Наједанпут ујутру повикаше: „Ево Турака.“ Ми скочисмо, а Турци те међу нас; ми се богме станемо измицати а све ближе к планини. Турци нас јурише и 13 наши другога погубише. Кад већ ми измакосмо на Буковичку планину, Турци се вратише. Одјашаше, попише каву, па се кретоше те управ у Јагодину. — Ово је био Кучук–Алија, носи новце да најми крцалије. — Карађорђе онда рече: „Турци нас разбише, но нека, ово је први пут; него ајдемо ми у Баточину, и тамо има Турака, не би л' вратили жао за срамоту.“ Ми по заповести одма готови за њим те у Баточину. Овде нас Турци дочекаше. Овај дан од подне до сутра ујутру бисмо се непрестано. Но Турци се позавлачили у анове, па им се никако досадити не може. Ујутру рече Карађорђе: „Да идем ја у Штипље (близу Јагодине), да видим има л' крцалија у Јагодини и да тамо људи намељу брашна, јер тамо има воденица.“ То би одма свршено. Оста онде војска обсадителна, а он са Станојем и узео нас око 200—300 људи те у Штипље. Дођосмо. Ноћ бијаше и месечина као дан. Он избра 13 људи које хтеде да иду на Црвени брег, па оданде да виде колика је војска у Јагодини. И мени рече: „И ти, Петре, иди с њима, па само добро провидите.“ Брже се ми те на Црвени брег, тамо се ватре светле, таламбаси бију, дигла се халабука, богме има војске доста. Одавде се вратимо, не потрефимо оним путем којим смо дошли, него ударимо на једне кошнице. Истресемо једну две те једемо сити, а 4 пуне понесемо њему, па онда на једну мељућу воденицу. Ми брже тамо да мало брашна добијемо. Викнемо два пут три, но нико не одговара. Док тек пукоше из воденице две пушке. И Милована Мићића из Јагњила удари драмлија посред врата. Склептасмо се да ове Турке поватамо, но они шмугнуше у мрак. Дођемо у Штипље. Кажемо Господару да се види доста војске. Кажемо му за кошнице и за воденицу гди нам два Турчина измакоше. — Овде преноћимо, док ето дође један човек од Баточине, Каже онде Карађорђу да су Турци јуче проведени шпијунима ударили, једно 600 коњаника, те разбили ону нашу обсадну војску, доста наши погубили, а остало се разбегло по шумама. Карађорђе тек повика: „Брже те за мнош.“ Ми за њим што се може брже те у сами мрак у Баточину. Брже Карађорђе заповеди да се виче и пуца да чују они разбегли се и да се скупе. Мало час скупи се око 2.000 људи. Он онда одреди да кнез Ђука из Јагњила доле на друму у Роготама, а он ће у вр' вароши бити. У том свану. Карађорђе нас све упаради у једној ливади, а сам стаде пред нас. Па нам каже: „Немојте нипошто да се усудите пре пуцати док моја пушка не пукне. При том будите одважни и неустрашиви. Турака је овде мање него нас. Они се боре за господство, а ми за слободу нашу, за наше жене, децу и наше куће.“ Он то говори и ода. Турци најпре пођоше управо к њему. Док се тек смомитлаше, те управ измеђ' наши бусија. „Шта је ово“, рече Карађорђе, „Турци не хтеше на бусију него кроз луг измеђ' бусија. Него ајте да иј претечемо.“ Ми за њим потрчасмо. Док препуцаше пушке из оне мале бусије, а ми одовуд пристигосмо. Те се ту у Кијеву ударисмо и победу одржамо. Од оно коњаника Турака погибе око 30—40, а пешак не изиђе ни један да каже како је било. Овде добијемо доста оружја, барута, олова, кремена и аљина и добро се обогатимо: а најмилије нам је било што смо им заиста, као што је реко Карађорђе, жао за срамоту вратили. Одавде иј терасмо до Багрдана. Овде нас увати мрак. Што утече Турака, одоше у Јагодину, а ми овде ноћимо.²⁹ Ујутру рано кренемо се те у Штипље. У овом нас путу стигне Милан Обреновић са својом наијом. Дођемо у Штипље и ту заданемо да сваки себи брашна намеље. Сутра дан разговори се Карађорђе са својим поглавицама, па заповеди Младену да иде у Липар (код Баточине) да чува бусију да не би Турци продрли. Милан нека гледа добро место и овде нека остане. А он оће да иде са једно 200—400 коња[ни]ка да одмете Доњи Левач. И тако би. Он оде, одмете Левач и скупи око 2.000 људи. Трећи дан стиже писмо од њега Младену да скупи војску, па да гледа кад се Карађорђе помоли на Ђурђево брдо онда он и Милан да ударе са своје стране на Јагодину. А он ће ударити с оне стране, па да се у

име Божије сојузе у вароши. Младен одма уреди војску. И ми видисмо Карађорђа на Ђурђевом брду. Он удари на Турке, уђе у варош и већ поче куће турске палити, а ова се Младенова и Миланова војска ни сместа маћи не могу. Разлила се Морава и Белица тако јако да се одовуд не може Јагодини ни приступити. Војска наша видећи да Карађорђе уђе у варош зажелише многи да и они у том учествују, и премда је Младен викао да не газе у воду, не хтеше слушати него које загазише, које преко врба и ћуприја пређоше; ал' Турци кад видише да им ми ништа преко воде досадити не можемо, окренуше се свом силом на Карађорђа и он се мораде повући.³⁰ „Турци кад њега разбише, они онда окретоше се на Милана, па богме њега разбише, па на лево крило којим је Младен управљао, ово прецепише, па оне по води и око воде обколише и овде ко би млађи и бржи тај главу изнесе, а друго све исекоше. Овде смо на велику жалост скоро 2.000 људи изгубили. Одавде прснемо куд који, ал' опет распитујемо само гди је Карађорђе. Овако растерани поитимо у Кљештевицу у наше збегове не би ли га тамо нашли да бранимо да Турци робље не одведу. Ми се овде бавимо и све очекујемо неће л' он (Господар) одкуд лупити. Једно јутро дође глас да је он код буковичке цркве и све нас к себи зове. Ми пуни радости брже поитамо к њему. Код њега има јед[н]о 30 људи и Станоје. Ту нам приповеда како је било и каже да ће Турци доћи да робље одведу него да засецамо путове. То он говори, док усмотрише гди се запуши његова кућа. „Ено, којекуде, изгоре моја кућа. Да почекамо, ако се на Бањи помоле, да иј дочекамо. Брже засецајте путове. А ви се спремите на обрану.“ Мало час запуши се и његова воденица.³¹ „А гле,“ рече он, „Турци неће овамо, они одоше на Белосавце у Београд. “Брже ајдете не би ли иј како пресрели.“ Нас се онда скупи око 400—500 људи. Поитимо за њим на Орашац преко. У Орашцу рече Карађорђе Орашанима: „Трчите на трло Прекићево и кажите Алекси нека ону џебану коју је Милош из Земуна послао преда ме на Мисачу донесе.“ Брже људи кажу Алекси и овај натовари, па брже донесе на Мисачу пред њега. Кад види он да је џебана донешена, само рече: „Ајде.“ Па одавде управо на Голи Космај, а већ и сунце седа. Овде рече Карађорђе Јанку Катићу, те ону џебану подели међу нама: како коме, неком читаво тесте, неком 5 фишека, неком 3 итд. Одавде низ Космај те к цркви неменикућској, а већ и мрак се поче ватати. Овде се помолимо Богу да нам у помоћи буде противу крвника отечества. Ово је било на Цвети (1804) године. Овде Господар заповеди да ноћас ударимо на Турке па што Бог да. Кренемо се дакле те дођемо до близу турског логора који је у Ропчеви био. Тамо се виде безбројне ватре. Стоји ука бубњева, таламба са и други турско-војени орудија. Кад дођосмо доста близу логора, бијаше једна јабука код које стаде Господар (Карађорђе), па онда рече Катићу Јанку: „О Јанко!“ „Чујем, Господару“, одговори Јанко. „Ми смо наумили у име Бога да ударимо на Турке, и то ноћас. Но као што се ми победи надамо, можемо лако и разбијени бити, на ћемо онда прснути куд који. Него ти иди и прикради се што вештије можеш а удри што жешће можеш, па ако побегну Турци добро, ако л' [не] побегну него те надбију, ти се полако повуци натраг. Ја ћу пак овде бити и гледаћу у сат, па чим се зора приближи, заповедићу да Танасије Милошевић у тобош³² лупа, а ви сви овамо ајдете да се овде искупимо, па ћемо се уклонити у шуму, јер се дању одржати не можемо.“ Јанко одма рече: „Оћу, Господару.“ Јанко узме сада нас (сву војску), па рече: „Браћо, немојте ви ни један преда ме, а немојте ме ни оставити. Ја ћу гледати да се тако приближимо, како ћемо у месо пуцати: ал' и опет немојте пуцати док моја прва не пукне, па после удрите како који знате.“ Он иде пред нама, а ми приклонивши се земљи за њим дођемо до крајњи ватри турски. Турци седе око ватре, а нас не виде да смо 20—30 фати до њи. Један Арнаутић скинуо кошуљу, па је обрне над ватром па пусти; она се као лепеза окрећи, а он виче: „Ха, ха, ха...“ (Ваљда падају ваши на ватру!) Јанко види да смо се ми сбили, па да не би они стражњи наши пуцајући ове прве убијали, маше руком,

30 Мијушко неки, стари војник, побегне у једну воденицу, гди само 4 Од своји другога изгуби, а Турцима је грдно штету учинио. Кад се смркне, он друштво своје изведе и оде.

31 На Цвети 1804.

32 Тобош је био од мерице начињен, па прилепљена јарећа кожа тек; ал' је нама био добар.

јер не сме да говори, те се ми разредимо и сви у паради останемо, а било нас је око 300–400 људи. Наједанпут пуче његова пушка и ми сви припуцасмо како који може. Турци се збунише и побегоше доле у село главном логору. Међутим, ко би итрији од нас, онде понешто заграби. Стеван Јовановић³³ из Бање дограби једног коња и једне бисаге и доведе међу нас. Сад излетише старешине турске. Потргоше сабље те вратише уstraшене Турке, скупише прошће и којешта друго, направише бусију, па почеше пуцати. Пуцају њине шешане као топови немало, а наше је све сиротињско, но нама је Бог на страни. Ми смо пали земљи па онда пуцамо. Пламен од наши пушака лети на ноћи у висину. Турци видећи наш пламен све на исти пуцају и тако нас пребацују читав ват. Крши се неко јасење иза нас, а ми мирно стојимо. Тако дуго пуцасмо док тек поче наш добош лупкарати, а ми један по један полако се измичемо, а опет пуцамо док дођосмо код јабуке гди је Господар био. Он онда заповеди да се у шуму повучемо. Дођемо дакле онде гди је сад мејана у Сопоту. Ов[д]е је био таки луг да наши десет 100 Турака лако дочекати могу. Неколико Турака потрчаше за нама вичући: „Стани, курво, док сване само.“ Но не учинивши нам никаква вреда, вратише се натраг. У том и свану. Турци се кретоше у Београд, а не хтеше на нас. И окретоше десним путем на Врчин (село). Турака је овде било 2.000, а и више, и све сами зликоваца крцалија. Њима је управљао Кучук Алија, јаничар и даија, и Гушанац Алија крцалија. Овде је њи до 7 погинуло, што смо сутра нашли, а што су однели не знамо, наши пак само 1.

Кад се они већ кретоше врчинским путем, Господар онда заповеди да поитамо ми лево на Трешњу не би ли иј гди пресрели. Кренемо се и дођемо у Раљу. Овде се поодморимо за 1 сат, јер смо врло уморни били, и мало поједемо. — Овде и Стеван отвори бисаге и нађе пуне бисаге у самом злату аљина.³⁴ Ту му ми честитамо. Коњ му црче, јер су га 7 куршума ударили били. Наједанпут викну Господар: „Ајдете.“ Брже се кренемо те на Трешњу. Кад овде бисмо, пуцају пушке онамо, к Врчину. „Потрчите“, рече Господар, „да иј како претечемо.“ Пођемо дакле косом до Зуца (село у окруж. Београд.). А већ и мрак. Док припуцаше пушке на Лештанима. Пуцаше врло нагло, па тек престадоше. Ми би ишли тамо но већ оте мрак. Зато заноћимо у зучанским виноградима. Господар одреди тројицу Зучана да виде шта је онај безсамртни³⁵ јунак Васа Чарапић учинио. Брже ови одоше. Не постоја ни пуна 2 сата, а они се вратише. Ми се одма накуписмо да слушамо шта ћеду Господару казати. „Шта је тамо?“ пита Господар. „Све добро, фала Богу.“ „Је л' тамо Васа?“ „Јесте, Гос[подару].“ „Је л' разбио Турке?“ Они: „Јест разбио и побио, лежи коњ до коња, а Турчин до Турчина. Добили новаца па не броје него све фесовима деле. Оружја, барута, кремења, руха, коња и свега на свету.“ Слуша Господар, а ми тек вичемо: „Еј, до Бога, што ми не стигосмо да и ми што закачимо.“ Но нису се новци тамо баш фесовима делили, него су они тако наговорени били да нас охрабре. А да је Турака доста изгинуло и да су наши коња, оружија, барута и ру'а добили, то смо сутра сами видели. Зором ујутру крене нас Господар те дођемо у Лештане и ту се састанемо са Чарапићем. Господар му захваљује на труду и јуначству и честита славну победу. Турака је овде пало око 30–40. Ово смо ми застали, а што су Турци однели и опет рањени, морало је више бити. Коња, оружија и руха било је изобилно што су момци добили. И наши је у бусијама око 10 пало. — Ово је било на велики понедељак 1804.

33 Стеван је неправедно погинуо. Опао га Алекса Дукић да је реко: „Не дам десетак од грожђа Карађорђу.“ Карађорђе није питао је л' то истина него пијан потегне те убије Стевана, онаква сокола (плаче Г. Јокић), и отца му и матер.

34 Ове је аљине искао Дукић од њега, па кад му није дао, он га опао, те кукавац на правди погибе, вели Јокић. Види Напред.

35 Тако га Јокић назива.

Сада рече Господар: „Шта ћемо ми с овим људма (за војску нашу говори)? Ово је све без леба послепило; гди би ми њи наранили?“ „Господару“, рече Чарапић, „ајдемо у Ритопек. Тамо је Јова Белчић, скелеција, па ће нам он из оне стране донети свега.“ „Е па добро“, рече Господар, „ајде да идемо.“ Кренемо се одавде те пре подне у Ритопек. Јова бијаше код куће. „Јово“, рече Чарапић, „да л' ти нама можеш добити мало леба?“ „Господару, не знам, ал' мислим да могу; да трчим на ону страну.“ Спреси брже 3 чамца и пређе у село Омоље у оној страни. Не постаја ни 2 сата, а он дође и сва три чамца пуна леба донесе и нешто вина и ракије и сланине. Викнуше на нас господари, те онај леб изнесемо пред њи. Они нам онда поделише и свима би задовољно. Онда опет рече Чарапић: „Да л' нам можеш, Јово, још леба добити?“ „Могу, Господару. Ја сам им само јавио, а они колико који имадоше лебова донесоше у чамац, а опет, кажу, да дођем а они ће спреси.“ „Е па добро“, каже Чарапић, „ти иди брже.“ Оде Јова. Мало час донесе двапут онолико леба колико отоич. Сад нам опет поделише леб за пут и ми се видисмо да нико није од нас богатији. Сити смо а леба у торбама имамо, па шта ће нам више. Овде сада преноћимо. Рано ујутру заповеди Господар да полазимо. Кренемо се дакле и дођемо на Володер код Раковице. Овде Господар заповеди Чарапићу да начини шанац и да чува да Турци из Београда не прођу и у збеговима какву штету почине. Одавде дођемо у Ресник. Овде остави Јанка Катића да и он један шанац начини и од Турака чува. Одавде се он крене те у Железник. Овде је и било мало шанца. Кнез Сима био начинио и Ђорђе је Гузоња овај чувао. Овде опет остави кнеза Симу да он са својим људма овај шанац чува. Сам се Господар крене са својом Јасеницом у Остружницу. Овде проведемо Васкрс (1804). И Сремци нам одонуд преносе леба, соли, барута, артије и други потреба. Два ил' три дана проведемо овде, па нас крене те дођемо у Жарково; и овде будемо два три дана док дође Јанко и Никола Грбовић и доведоше 1.000 људи Ваљеваца. Међутим се они договоре да иду на Пожаревац. Зато одреди кнеза Симу Господар са Београдском наијом (јер Јанка Катића оће да води са собом) од Саве до Цареве Ђуприје. На Царевој Ђуприји Грбовића са Ваљевц[има]. Од Цареве Ђуприје до Ледернице (касарне у Топчидеру) кнеза Милана Обреновића са Рудничком наијом, од Ледернице до спрам Камалја Младена са Крагујевачком наијом. На самом пак Камалју Чарапића с Грочанском наијом. Над свима овим поглавицама постави Младена као главнокомандујушег. Сремци су нам одонуд све потребе доносили које [је] Младен исплаћивао, јер је у њега каса била. Господар зовну пред полазак мене па ми рече: „Петре, Младен је трговац, ја се бојим да он сад не шпекулира. Он може узети један лебац а писати десет. Зато ти заповедам да пазиш на то.“ Потом зовне и Младена па и њему тако што каже, и каже и то да ћу све пазити на то шта он ради. Овде ми да 20 момака, 10 из Тополе, 10 из Божурње, и постави ме над овима буљукбашом да ме ови момци служе и ја да им таин дајем. Сад Господар узме са собом Главаша, који се није ни раздвајао од њега, Јакова и Ј. Катића и одоше с војском на Пожаревац, а тамо иј Миленко већ чека. Сајузе се и састану код Мораве. С Миленком обколе Пожаревац и почем су се један дан били, предаду се Турци, пропуште иј они у Видин, а Пожаревац освоје 7–8. дан по Васкрсу 1804. Сад Миленко оде да чува оздо од Видина. А Карађорђе дође нама у Топчидер. Оде најпре Младену, те тамо се нешто разговараше, па дође у моју колибу и заиска да види мој рачун од онога што смо из оне стране примили. Ја покажем моје рабоше и кажем шта је кад, зашто и колико потрошено. „Добро, добро, тако је и код Младена, прав вам је рачун. Опет ћете тако држати.“ Одавде се он крене и оде у Остружницу. Од туда пошаље ми једног човека да му два момка од они моји момака пошљем и ја му пошљем Јевту Воденичаровића и Пауна Јовичића из Тополе. Господар начинио на Остружници скелу и поставио Јанка Јевића скелецијом, а ову двојицу поставио за момке на истој. Кад већ скелу отвори, оде он кући и опет по вилајету, а то исто учини и Јаков. Што се ђумрука на скели узимало, то је Јанко шиљао Младену, а овај је истим новцима исплаћивао оне ствари које смо из оне стране добијали. Ми пак који смо у шанцовима у Топчидеру остали мало који дан да се с Турцима пушкарали нисмо. Више пута изиђу наши момци чак до Мокрог Луга те раздраже Турке, па се онда мало помало почну тући, па тако и до самог мрака буде. Овако је све било до

пред светог Николу 9. маја. Сад дође Господар из наија, јер је он највише ишо по наијама те купио војнике и шиљао да се смену у шанчевима. Пред св. Николу 9. маја дакле дође он и доведе војске, па се диже те оде у Остружницу пред Јакова, који је такође војску водио. Но Турци на св. Николу 9. маја (1804) изиђу из Београда и свом силом ударе на нас. Сваки сад наш старешина заповеди својој војсци те изиђе из шанца и станемо у параду на Топчидерском брду спрам Докторове куле. Турци ударише на нас, но ми им дадосмо јаки одпор, ал' будући је њи много више било него нас, то се ми морадосмо повући све полако натраг до у наше шанчеве. Пљакић са неколико момака Рудничана заостао и пуца на Турке. Кад га ови обколише, он се са дружином скр'а у неки конак пашин који је паша теферича ради држао. Овде уватише бусију и почеше и опет пуцати на Турке. Турци наложише ватру, узеше оне угарке, па неким јалком приближише се и бацише ватру на конак и већ се запали одозго и поче горети. Почеше наши из конака викати да им, ако је икако могућно, џебане дотуримо. Нас 10—рица опет уватили смо бусију у једној воденици дол' ниже, па се и ми бранимо. А чујемо гди они из конака вичу за помоћ и џебану. Док један солдат (носи солдачке аљине) између нас рече: „Дајте ми два дуката, ја ћу им однети џебану“. „Даћемо ти“, рекосмо ми. „Добро“, рече он, „немојте ми сад давати, могу погинути.“ Брже ми по кесама нашим, ко тесте, ко 5 фишека, накуписмо пуну торбу и дадосмо солдату. Он се засука па уз ону реку. Прашти пушка са свију страна на њега, но он здраво и весело дође у конак ком' је већ горњи бој изгорео био и однесе онима џебану. Сад се они опет почну бранити. Господар чуо овај тутањ и пуцањ и поитао с Јаковом и војском овамо у помоћ, а у Јакова већ има два топа, гвоздењака, које је он у Градцу купио. Пуче један топ с оног Жарковачког брега на Турке, пуче други топ и трећи, док се Турци узеше прибирати и повлачити натраг. Изиђемо ми из воденице, Пљакић из конака и друга војска и старешине се већ све састадоше. Турке је овде предводио Гушанац Алија и даије јаничарске. Овде смо изгубили 11 друга, а Турци су своје мртве и рањене однели собом у Београд, зато не знамо колико је од њи погинуло.

Међутим се поче говорити о неком миру између нас и Турака. У следству тога дође босански везир са једно 2.000—3.000 људи и улогори се на Белим водама у Жаркову. И већ се поче о миру радити. Господар је уместо себе шиљао понајвише поглавице и с њима се договарао, сам пак већма се по наијама налазио. Тако се овај мир закључи да паша суди и с њим Карађорђе над целим пашалуком, а јаничарског зулума да не буде, и зато да се истерају даије и јаничари, само да остану царски везири и раја.

Овако прође доста времена. Ми смо били у шанчевима, ал' бој с Турцима имали нисмо. Некако пред јесен дође Господар из наија и паде код места које се Трешња звало (до Топчидера и до Саве). Мало постаја, почеше наше поглавице бирати из војске понајбоље момке, ал, ништа не казују шта оће с тим. Једном пред вече почеше старешине одвајати оне изабране момке на страну из логора и сваки своје поведе Господару. Господар се бијаше спремио, а већ је и мрак. Скупили се онде око њега: Младен, Милан, Чарапић, кнез Сима, Јанко Катић, Грбовић, Јаков и Станоје. Наједанпут рече Господар: „Ајдемо куд смо рекли.“ Ми и не знамо куда ћемо. Пођемо за њима преко Топчидера и дођемо на Мокри Луг. Господар је каз'о пре старешинама, а они сад нама: да нико не кашље нити да говори; ко има ајгировита коња, нека остане. Господар чуо да Турци сада не чувају варош, па зато је рад да је како ноћас без крви узмемо. Пођемо даље, пешаци напред а коњаници за њима. Нас неколико који смо његови рођаци и познати идемо баш пред његовим коњем. С десне стране иде Главаш а с леве Пљакић, и то тако близу да су њини коњи главе на сапи његовом наслонили. Тако идемо док не дођосмо баш на оно место гди је сада Совет. Наједанпут се продера једног калуђера коњ што може жешће бити и пропе се на стражње ноге да скочи на Господаревог коња. Господар се довати за пиштољ и викну: „Ко је то? По души га је ...“ Он то рече не рече, а калуђер звизну мачем да му главу осече, но коњи се тргоше и он само врхом свати и од изпод уха до јабучице расече кожу и меса закачи. Чим он то учини,

петеже Пљакић пиштољем калуђера. У то и Главаш опали и калуђер се стропошта с коња. Брже који мараму који што везасмо ону рану Господару. Међутим се учини ларма и то се чу до турског шанца и они осетише. „Ништа не може бити, вратите се натраг“, рече Господар. „Осетише Турци.“ Ми се повратимо сваки у свој шанац ништа не говорећи о том, као да није ништа ни било.

Онај пак мир што се закључио држао се као тврд. И Турци изаслаше у сваку наију муселима да заједно са Србима суде. Спаије изиђоше у своје спаилуке и почеше купити десетак. Међутим се чу да се војска турска на свима нашим границама купи. Господар изда заповест на све старешине да се и они спремају. Миленко Пожаревачку наију изводи на Ресаву, други опет на Дрину против Босне. Господар задржи Јасеницу и још неколико села да с њима тамо пође гди се пре нужда укаже. Турци босански ударише пре него Афис–паша из Ниша. Пређоше Дрину и освојише Мачву и Поцерину и улогорише се код Шабца. Кнез Сима, Јаков, Катић и Лука повукоше се с[а] србском војском у Тамнаву и улогорише се у селу Бељину. Они одавде пишу непрестано Господару да им пошље индат. Господар се крене и понесе 3 топа. Кад приспемо у Ваљево, Аџи–бег кренуо Сребреницу и дошо до Јадра, па ће он низ Колубару (реку), а они од Шабца низа Саву, па у Палежу да се састану и да иду у Београд. Старешине наше из Бељина послали су били још пре Луку Лазаревића и Проту Ненадовића с војском пред Аџи-бега. Господар сада посла скору сву своју војску у помоћ Луки и Проти, а он оста тек с неколико момака. Ова се крене и дође на Јадар. Ту се састанемо. Ујутру рано започне се бој. Овај је заиста очајателан био. Турци се боре за господство, а ми за слободу. Ватра је трајала до по' дне. Сад већ одоле врућина. Попадале и коњи и људи, пушке се угрејале. Најпосле око 1 сата после подне падоше Турци на одморак, а и ми то исто учинимо. Сад се почнемо журити шта ћемо да чинимо? Ако пропустимо овде Турке, до Ваљева нема 3 сата, они ће одавде на Палеж, па док сојузе са главном турском војском код Шабца, онда тешко нама. Закључимо дакле још једанпут да ударимо, па један за све и сви за једнога, ил' сви да изгинемо ил' Турке растерамо.

Сад сви поменемо Бога па сложно на Турке ударимо и Бог даде те ни трећу ватру не опалисмо а Турци побегоше. Одавде иј закупимо те чак до у Соколске планине. Овде иј оте мрак, а још би иј гонили. Одавде се врати војска наша Господару у Ваљево. (На овој битки изгубили смо доста људи, ал' су и Турци без многи своји остали.) Овде наше мртве посарањујемо под Кулом, а рањене кућама пошљемо. Одавде крете Господар војску да идемо у Бељин к осталим старешинама. Дођемо у село Врело. Овде нас сретe један човек који Господару предаде једно писмо. Прочита писар Стеван Стевановић писмо Господару насамо. Господар рече те одма Стева одписа писмо и посла по оном истом човеку. Наједанпут рече Господар те испрегосмо волове из топова и коње препесмо; оћемо да ноћимо. Господар ода и све једнако јечи. Ми не знамо шта му је. У један ма рече он нама буљукбашама: „А знате ли шта су моје старешине учинили?“ „Не знамо, Господару.“ „Поплашили се од мене да иј не побијем, па оће да бегају, те сам им сада одписао да седе на месту. Ја идем да бијем Турке, а не Србе.“ Овде преноћимо. Па ујутру рано крене нас рано, те дођемо у Бељин. Ту се војска с војском састане и господари се састадоше.

Овде Господар мало поспава. После ручка рече старешинама, те одабраше за једно 250—300 момака, и то добри момака. Он онда заповеди, те обусмо опанке и он сам скиде чизме а обу опанке, остависмо сабље а узесмо ножеве. Сад он напред а ми за њим, и понесмо два товара фишека на коњима. Кад се одмакосмо од логора, пита он оне људе који су оданде: „Гди је та ћуприја на Думачи гди Турци често пролазе и проносе силну пљачку?“ Брже они ондашњи прођоше напред и сву ноћ путовасмо. У зору дођосмо на ћуприју и уватисмо бусију. Заседе он на сред бусије, а ми сви око њега. Пред саму ноћ изиђе он из бусије и седе под један раст. Док наједанпут чу се неки жубор од наше страже. Наши стражари воде двоје момчади. Дођоше к

нама. Ми иј питамо да нису они шпиони који су од Турака послани. Они се куну свиме на свету да нису шпиони, него да им је зулум турски дотужио, па су дошли Господару да с њим ил' живе ил' умру. Ми иј питамо познају л' они Господара. Кажу да га не познају. Ми им покажемо ко је Господар. Но они се сузбијају, мисле да иј варамо, јер га виде у гуњу и опанцима. Приђоше да га пољубе у руку. Он иј запита: ко су и одакле су? Кажу му да им је зулум турски дотужио, па су дошли њему да умру с њим. „Е па добро, ја ћу вас сад видети јесте л' верни. Ја ћу оставити моја три момка да иј проведете (ви сте овде свуд познати) и да видите шта чине Турци.“ „Оћемо, Господару.“ Милош (Стоићевић Поцерац) рече: „Кад погинем, Господару, онда ти не стојим добар за њи, а за живота те заиста издати нећу.“ „Добро, добро“, рече Карађорђе. „Ја ћу сутра доћи с коњаницима.“ Одавде се кренемо те дођемо у Бељин. Господар се мало одмори па тек повика: „Коње.“ За час све то би готово. Одавде се опет крене с војском те к Думачи. Кад дођосмо тамо, нема они петорице. Тамо, амо, нема иј. Узе се Господар вајкати. Мисли да га је Милош преварио. Уједанпут рече: „Има л' ко да заурла као курјак?“ Но шта се у војсци неће наћи. Нађе се један и заурла. „Аја! Нема.“ Опет рече Господар више да дигне глас. Он и то учини, ал' све бадава. „Еј мајку му“, рече опет Господар, „гди ме она балава деришта преварише. — — — — Баците једну пушку, па шта му драго.“ Избацише једну пушку. Слуша он, ал' нема одзива. Наједанпут тек пуче једна пушка. „Ето иј, ето“, рече Господар. У том дођоше они сви петорица. Пита он Алексу Дукића како му се Милош допада. Алекса поче фалити Милоша, ал' и опет каже да он не може њега толико похвалити колико Милош заслужује. Ово Господару врло би мило. К томе каже Милош Господару да се у Фрушићу (селу) скупила једна скупштина која се договара да Турцима носе порез и све друге потребе Турцима. Онда он рече. „Јунаци! Мачва и Поцерица волеле су Турцима предати него се за своје отечество бранити, зато вам дозвољавам да чините што год вам је воља. Ја вам све праштам.“ Ујутру рано пођемо и дођемо у Фрушиће, ал' пре нег што дођемо, Цинцар Јанко, жао му било кнеза Илије који се Турцима предао био, па брже отрчи те му јави да бега. Ми идемо. Кад већ бисмо близу, видисмо да се кнез Илија с неколико момака уклони. По заповести Господара брже обколимо ону скупштину. Овде он избере оне отличније потурице, те иј по учињеном испиту њи два изсечемо. Онај народ кад то види поплаши, па се све једно на друго стрпа. Ми обколисмо са свију страна. Господар иј пита: „Оћете л' се ви и опет Турцима предати?“ „Нећемо“, гракну народ. „Видите л' ви, браћо, како Турцима носите рану, овнове, волове, масло, јајца, мед, млеко. А ја од вас ниједног јајета не тражим. Само сам рад да вас испод поганог турског јарма избавим.“ „Оћемо ми с тобом у гору, у воду.“ „Е, кад оћете, а ви дајте то што сте Турцима спремили, да ми се војска мало нарани. Него гди ја могу ноћити?“ „Има мало горе“, рекоше они, „Милошева вода. Бунар Милоша Обилића. Ту је врло лепо место и ту паше и везири свагда тефериче.“ „Е, дакле, ајдемо тамо.“ Кренемо се те к Милошевој води. Кад тамо, оно заиста онако, као што су нам људи казивали. Овде оће Господар да заноћи. Увече се постави вечера. Седе он, па и сви по старештву, гди је коме место. Милош (Поцерац) служи при софри. Господар рече, те и он седе. Кад се наслужи Господару трећа чаша вина, он је узе па рече: „Господари и браћо! Ову чашу вина да пијемо за здравље младог нашег јунака Милоша, одсадањег војводе поцерског, који заједно са именом наслеђује храброст и јуначство свог имењака Обилића. Здрав си, Милошу, војвода поцерски !!!!!“ – Милош скочи да пољуби руку, а он га врати те седе на своје место! Ето тако је Поцерац војвода постао. По вечери рече Господар скупљеном оном народу: „Чусте л' ви да ја вама постави војводом Милоша?“ „Чусмо, Господару.“ „Њега да слушате: што вам год он заповеда, то ја заповедам. Зато кад вас он позове, сви без изговора за њим да идете. Оружје сте предали Турцима, но узмите сикире и мотике. Мени такви људи требају да шанце копају, а пушака имам доста.“ „Оћемо, Господару.“

Рано ујутру крете се Господар те у Бељин у шанчеве. Чим дођемо овде, изиђе заповест да се војска спрема. Оћемо сасвим шанчеве да оставимо. Сваки старешина спреми своју војску.

Кренемо се и дођемо на конак у Јеловик. Овде преданимо сутрадан, очекујући Милоша с Поцериним да дође. Други дан већ Господар изгуби надежду да ће Милош доћи, него заповеди да полазимо. Уто се појави Милош са 200 коњаника и 400 пешака све добро наоружани.³⁶ И кнез Илија је с њим. Овде се они с нашом војском сајузише и кренемо се, те у село Жабаре (у Шабачком окружију). Одавде се кренемо к Мишару. Ударимо на једну заграду. Господар стаде. Сиђе се један сеиз, извади два прошца те му додаде, а и сам изчупа два за себе. Господар натовари на раме она два прошца па пође. Остале старешине и сва војска, кад видише шта учини Господар, брже скочи сваки те узе ко два, ко три прошца и понесемо. Он већ измаче напред и већ зађе у један луг. Ми смо ради да не иде он напред, ал' тесан пут, не можемо да прођемо. Док најпоследње Мутап протера коња и прође напред. За њим Рака Левајац. За овим Ристић из Јасенка (кнеза Симин буљукбаша). За овима прођем и ја, и сви носимо ко два ко три прошца. Док викну мене па ми рече да оставим оно прошће, него да трчим да видим нема л' напред Турака. Пође Мутап са својим момцима, и ја, и све оне буљукбаше са неколико момака. Изиђемо подалеко у поље, ал' нема Турака. Док пуче једна пушка. Мутап ободе коња и момци за њим управ на онај глас. Ја пођем с мојима до на по села. Кад доле к Сави ал' тамо коњи испрепињани. Сеизи турски једни косе траву, једни се рву, једни се смеју као беспослени. Ми се прикрадемо ближе па припуцамо. Ту иј тако збунимо да немадну кад коње одрешити. Неки побегоше у луг, неки онамо к њином логору, неке ми и побисмо и погазисмо. Овде добијемо коња много, њини јапунџета, а и посекосмо око 10 људи. То исто учини и Мутап с долњим крајем. Састанемо се и почнемо јурити бегајуће Турке. Међутим Турци из логора чују овамо пушке, па поите својима у помоћ. Но ми иј предсретнемо и ту се пушкарасмо док се год виђаше пушку пунити. Сад се Турци вратише у свој логор, а ми натраг Господару. А он је од оног прошћа већ направио шанац и сваки старешина заузео своје место. Мени су једног момка, Лазара из Јагњила, јако Турци ранили. Кад дођем пред шатор, узем с момцима те оног момка скинем. Он жестоко јекну. Потом ја одем Господару под шатор. Он ме одма запита: „Ко је оно рањен што онако јекну?“ „Лазар из Јагњила, Господару“, реко ја. „Ала јазук, најбољи момак нам је био.“ Ово вече дошо бијаше и Милан Обреновић с једно 2.000 људи, па се почели разговарати. Питају нас који смо се онај дан били: има л' Турака доста и јесу л' убојице? Ми кажемо да Турци сви нису били изишли него ко је тео, ал' иј и опет доста има. А колико ће сутра бити, видићемо. Сад се почеше договарати како ћемо сутра дочекати Турке. Старешине ови уобште кажу да се затворимо у шанац и овај још боље да утврдимо, па да овде на топове и пушке дочекамо Турке, па док тако оне ртнике потучемо, онда ћемо гледати да јуришимо. „То је све добро“, рече Господар, „но ја велим да ће овако боље бити. Ви сви коњаници изиђите чак тамо до оног села одакле смо прошће донели, па тамо стојте. Ја ћу остати овде у шанцу с Миланом и свима пешацима, па кад се оспу моји плотуни и топови и с једне и с друге стране учестају, ви знајте да је онда мени тежко па јуришите отуда.“ Милан и Јаков изразе се да би боље било да Господар сам изиђе с коњаници, а они да остану у шанцу. „Јер“, веле, „могу тебе Турци обколити, ако ти будеш овде. А кад би ми ту били, ти би нас избавио.“ „Не, не, браћо“, рече опет Господар. „Ако мене Турци обколе, ви ћете мени помоћи онако као и ја вама, ал' ја морам остати у шанцу, зашто ако ја изиђем, све ће се овде поплашити, јер ће мислити да сам се ја измако; зато морам ја у шанцу остати са пешаци, а ви с коњаницима изиђите.“ Старешине га таки послушаше и изиђоше све осим њега и Милана који су у шанцу остали. Изиђемо и удаљимо се оном пређе поменутом селу.

Рано ујутру почеше пуцати турски топови и крете се војска да на наш шанац удари. Грувају топови и с једне и с друге стране, ал' нема плотуна да дознамо је л' им нужда велика. Најпоследње

³⁶ Он скупио све своје људе, отишо у Китог те засео. А у граду се (Шабцу) посвађали Турци и њи 50—60, све бољи и богатији, пођу у Босну. Милош у Китогу дочека и све потуче и поузима. За ово му Господар рече: „Којекуде, ти баш засведочи да си прави јунак“, вели Јокић.

посла к[нез] Сима Мутапа, мене и још једног да се докрадемо до логора и видимо како је тамо. Пођемо, но тамо усмотри Мутап на једној липи Турчина који виче својима: „Чувајте се, коњаника у шанцу нема, да вас не нападно с леђа.“ Мало пођемо, ал' онај и онако тесни пут засечен да ми не можемо никако проћи. Вратимо се и кажемо како је. Старешине се журе, а све ослушкују кад ће се просути плотун, а опет не могу проћи и да чују сад плотун. Док један сељак рече да ми можемо крчеником друмом проћи. Таки се кретосмо те оним путем и изиђосмо на Мишар. Турци ударили свом силом на шанац. Сипа ватра из топова, ока отворити не да. Како изиђосмо на поље, некако се раздвојисмо. Једно се крило управи десно к шанцу нашем, а Прота Ненадовић с једним крилом оде лево на главни логор турски. Сад настаде ужасна борба. Турци истина у први ма' побегоше, ал' кад старешине повадише сабље па повикаше: „Натраг, олан, зар од ђаура бегате?“, они се онда повратише и с неустрашимом жестином повторително ударише. Но и код нас је тако исто било: помисао на жене и децу, на старе очеве и матере побуђивала нас је пре сви изгинути него уступити. К томе још Господарева заповест: Ил' освојити ил' погинути чинила нас је крајње огорченим. Овако је трајало до мрака. Кад ноћ наступи, и борба се прекиде. Овде су Турци изгубили Кулин Капетана, дервенског капетана и још сијасет други. Ујутру чекамо да дођу Турци на нас но њи нема. Тако преданимо.

Господар сада види да Турци који су ономад жестоку попару појели не смеду више да ударе. Зато заповеди Милошу Поцерцу да он са својим људима иде у Китог и тамо увати бусију, а тамо је и прота Смиљанић па нека се с њим сојузи, а то зато што је њему туда све познато. Милош узе своје Поцерце и оде. Трећи дан врати се отуд, он одевен као лутка, а и сва се дружина преодела. Под Милошем коњ Кулинов, а на њему све што је Кулиново било. Ту су атови, рахтови, оружије, руо, џебана и свакојаке друге ствари. Милош како дође приповеди да су се Турци у граду посвађали што су им многи изгинули на Мишару. Зато она Кулинова тевабија изиђе из града па пође преко Китога у Босну, а он иј у Китогу нападне и ту до ноге потуче и све што су имали поотима. Господару то бијаше врло мило, па рече: „Вала ти, млади војвода, тако и треба. Видите л' ви, господари, шта учини наш Милош. Овакови се све Срби рађали.“

Сутра дан рече Господар да још коњаника иде у Китог да разгоне турске чете које долазе да стоку одгоне. Он од своје стране одреди мене с мојим момцима; Јаков одреди Цинцар Јанка; Сима Павла Поповића из Вранића; Катић Мијаила Ђуровића из Венчана; Лука Лазаревић Стојана Чупића.

Кад сви за пут готови бисмо, приђемо ми, горе именовани, да Господару пољубимо руку. Он рече да идемо и да се тамо уређујемо како боље знамо, а он ће нам писати преко мене, и ја им морам све саобштавати што им узпише. Одемо у Китог и ту се састанемо са Смиљанићем у његову шанцу. Овде проведемо 4–5 дана. Док дође један човек из Ноћаја и каже Чупићу да је неки паша превезо сина свог на Кленку и тера богати плен да то испрати у Босну. Стојан одма рече да онај момак иде и разбере оће л' он путем преко Срема ил' уза Саву. Оде човек, а ујутру пре зоре дође и каже да је паша ноћио у Митровици и да ће уза Саву да иде. Одма се договоримо да идемо да га убијемо и отмемо што носи. Кренемо се и тек што пођемо, ал' стиже писмо мени од Господара у ком ми пише да ја и Паја Поповић брже се вратимо с нашим момцима, а остали нека остану опет у Китогу. Сад се ми забринемо. Ја и Паја морамо ићи на заповест Господара, а они без нас неће да иду. Најпосле заискаше да им ја дам неколико моји момака, као Господареви. Ја им одма тројицу од моји момака дам: Ђорђа из Рамаће, Марка из Јагњила и Јована из Вишеваца. Они одавде одоше. Ударе на Засавицу и пређу у Кузмин. На стражи разумеду да су Турци прошли и да ће у Босуту на конак. Брже у Кузмину погоде кола те у Босуту. Турци су овде били одјахали и пашин син тек сео с двојицом тројицом на вечеру. Наши онда припале, те неке оборе, а син пашин те под неки амбар. Цинцар повиче да излази, а кад неће, он се сам завуче те

га убије пиштољем, извуче напоље и ту покупе што турско нађу, па се врате мирно и здраво у Мачву натраг.

Ми пак двојица дођемо у Мишар у шанац. Овде бијаше Јаков с[а] својом војском и Милован Гарашанин, Господарев буљукбаша, са 12 његови момака, а Господар отишо. Овде ми каже Милован да је он зато остао што је Гос. Јаков молио Господара да остави неколико своји момака да се његова војска храбри и боље чува шанац. „Него ти иди“, рече ми, „што мош' брже, а Господар ће те чекати у Остружници.“ Ја брже пођем и уочи Велике Госпође 14. августа 1805.³⁷ године дођем у Остружницу и ту нађем Господара. Ујутру на Велику Госпођу 15. августа заповеди он те се многи причестимо, а и он се причести. Кад поседамо на ручак, дођоше два момака и доведоше једног ата, као вилу, пашинога сина, што су му, Господару, Чупић и Цинцар на дар послали.

Ми нисмо знали што се он кренуо из Мишара. А овде разумемо да је Афис–паша са силном војском спремио се на Миленка, па овај Господару писао за помоћ. Зато сад Господар заповеди Јанку Катићу да крене сву Београдску наију когод може пушку понети, па нека иде у Крагујевац. А он узе нас са собом и пође да креће Јасеницу и Смедеревску наију и поити у Крагујевац. Јанко одма оде, а Господар кући у Тополу, па одавде посла нас буљукбаше на све стране да купимо војску и за три дана да смо сви у Крагујевцу, а тада ће и он доћи. Ми сви скупимо војску и дођемо у Крагујевац. Дође и он. Док допаде писмоноша и донесе писмо од Миленка из Иванковца у ком јавља да ће Турци данас ил' сутра на њега ударити — него помоћ, ако мисли да што буде.

Овде преноћи Господар с војском и ујутру нас крене преко Црна врха. Војске има доста, а неколико и топова. Кад се већ предњи крај коњаника спусти у ливаде к Јагодини, а сретете нас Циганин, носи писмо од Миленка и виче: „Радост, радост.“ Брже оде Господару и предаде писмо. Док се осу плотун горе, а неки коњаници почеше пуцати и веселити се што је Миленко разбио Турке и узбио иј опет у Параћин. Ово вече у Јагодини преноћимо. Ујутру рано крете војску те преко Мораве у Иванковац. Овде је већ било свршено. Миленко после крваве битке одржао победу и принудио Турке да се у Параћин повуку. Овде доста Турака изгинуло, но коња особито много, како су се на шанац налетали. А и од наши је до једно 100 људи пало!³⁸

Овде се мало поодмори војска. Господар узе Миленка и још војске и одосмо у Извор (село). Овде је био неки Илија Барјактаровић, трговац; с овим се Карађорђе разговори шта мисли Параћинска наија, јер ово није Београдски но Лесковачки пашалук. Илија каже да он и његови људи једва чекају да он дође, па оће с њим. „Е па добро“, рече Карађорђе, „ти иј скупи нека буду готови и нека понесу сикире и мотике, јер знам да оружија немате.“ „Оћу, Господару“, рече Илија. Одавде се он врати с нама у Иванковац, па одма крете сву војску к Параћину. У путу рече мени да одем Илији и ако је што скупио људи, да му кажем да пође. Одем ја. Код Илије имађаше једно 200 људи. Брже пођемо к Параћину. Дођемо тамо. А Господар већ уватио место у виноградима и копа се шанац. Доведем ја ове Илијине људе и кажем му да сам иј довео. Он ми рече да поделим сваком старешини, ком 10 ком 15, да копају шанчеве. Ја то учиним. Он већ мртав пао од умора, дође и седе код топова. Ми сви стојимо код њега. Док он рече: „Којекуде, ала да је једна чаша ракије.“ „Има, Господару“, рече сеиз. Извади брже једну чутурицу и једну погачу. Даде му. Он се

37 Да је бој на Мишару био некако пред Вел. Госпојину, то добро знам, но је л' то било 1805. год., не знам. Ту су били и Прота Ненадовић и Лука Лазаревић, они су писмени људи, они ће то боље знати него ико, вели Г. Јокић.

38 20. август 1805.

напи па даде и нама редом и крижа ону погачу те нам даје по једну кричицу. Месец сија помало кроз облаке. Параћин се, реко би човек, упалио. Ври све живо. Светли се пашин конак. Стеван писар бијаше се угрејао (опио) прилично, ода око топова, па тек рече: „Чујеш, Господару, да избацам један топ на Турке.“ Карађорђе: „Остави се богати спрдње.“ Стеван: „Молим те, Господару, дозволи ми то да гађам у онај конак.“ Карађорђе: „Ваљда да убијеш пашу?“ Стеван: „Па да га убијем ја.“ Карађорђе: „Ха, ха, ха. Немој, немој. Убићеш га, остаће му деца сиротна. Нема им ко купити јеменија, па ће иј грозница поватати од босотиње.“ Стеван: „Па нека иј повата, ја, него дозволи ми то.“ Карађорђе: „Е, па удри шта ти драго.“ Скочи он, узне окретати оне шајтове, нанишани па повика: „Пали!“ Пуче топ. Ћуле се види гди у њему горе фитиљ и лети. Долети баш над ону халабуку, па онде паде и пуче. Наједанпут ућута се све. Онај како свираше тек учини: „Квик“, па ту престаше свирке, погасише се свеће, све се ућути. „Ето видите да ја уби пашу“, рече Стеван. „Еј, еј, што ће му деца сирочад“, рече подсмевајући се Карађорђе. Кад се указа зора, викну Карађорђе: „Коњаници напоље!“ Изиђемо сви коњаници из шанца и поставимо се у ред. У том изиђоше Турци и већ се започе бој. Турци нападају као гладни вуци. Ми се бранимо што боље можемо. Тек што Турке од наше стране мало узбисмо, ударише они свом силом на Миленка, но он иј јуначки дочека и узби натраг. Врућина препекла да узавре мозак. Тако траја до после подне. Сад се Турци повукоше мало на одморак. То исто и ми учинимо. Око 4—5 сати после по'дне изиђоше Турци и опет на бој, а и ми изиђосмо. Но они не прелазе Црницу к нама нити ми к њима. Тако постаја неко време. Док се Турци узеше узмицати мало по мало, док се тек уједанпут показаше онамо иза Параћина на Црвени брег, пешаци напред, коњаници за њима — бегају. У том се показаше 7 људи, три Србина и 4 Турчина. Господар одма рече мени да одем пред њи па да иј к њему доведем. Ја одем пред њи и доведем иј пред Господара. Међу Србима био је кмет Вељко, отац Г. Јове Вељковића, и друга двојица. Међу Турцима бијаше један беле браде Турчин који је говорио с Господаром. Како дођоше, рече им Господар да седну, па иј онда запита: „Којекуде, а камо вам Турци?“ Одма скочи онај стари Турчин, те клекну и поче говорити: „Бег Ћорђије, вала! Ниси толико јунак колико ти је Бог дао. Кад је Афис из Ниша прош'о, водио је 40.000—50.000 војске, све по избор бољег од бољег. Ми смо говорили да нема тог цара ко ће га зауставити, а шта ће сиромаша Миленко учинити. Богме он оде и удари се с Миленком. Мало постаја док почеше проносити мртве и рањене, све више, све више. Док најпосле дође и он сам са војском, а Миленко га разбио са шаком људи. Ето си већ и ти дошо. Паша нас скупио себи на диван синоћ и поче говорити: „Миленко нас разби и осрамоти. А ево већ и онај црни пас дође. Зато сутра да ударимо, па само по једну кубуру па за сабље.“ То ми сви одобрисмо. Док тек пуче онај твој топ и ћуле долети посред нас и пре нег што паде распрште се. Ми тек полегасмо. Кад донеше свећу, видисмо да је паша жестоко у ногу рањен. Тако сутра нисмо се ни били, јер смо видли да то сам Бог нас каштигује. И тако он оде. А ми остадосмо. Сада, ти и Бог, бег Ћорђије. Ми смо твоји, даваћемо све што иштеш само немојте нам у рз дирати.“ „Којекуде“, рече Господар, „ја и нећу да војујем на Параћин, но паша је прешо границу био, па зато сам на њега ударио. А ја моју војску враћам натраг.“ Таки рече мени те ове Турке испратим у варош. Он крете војску, а ја стојим као што ми је реко да чувам да ко не оде у варош да ара. Одавде и ја за њим те у Ћуприју. Овде ноћимо. Ујутру распусти и војску и старешине све кућама да иде.

ОСВОЈЕЊЕ СМЕДЕРЕВА (ГОДИНА ? [1805])

Није прошло ни 15 дана, а Господару стиже абар: Турци у Смедереву убили Ћушу из Азање, војводу смедеревског (брата Вујичина). Господар крете наију и дођемо у Азању. Он овде заповеди кметовима и оним бимбашама да изаберу једног од Ћушине браће да га војводом постави (он је свагда кад погине један војвода остављао да народ из фамилије његове изабере кога оће, па он после тога начини војводом). Одавде се крене те у Коларе и ту заноћи. Ујутру

дође Смедеревска наија и доведоше Вујицу. Он је имао онда око 26—27 година. Није нимало био виђен за војводу. Господар запита кметове: „Којекуде, зар тога оћете да поставим војводу?“ „Тога, Господару!“ „Ама неће он моћи ништа учинити! Ово је наија, па је ово војска.“ „Господару“, кажу они, „бољега нема.“ „Е па лепо, којекуде, изиђите те се опет мало договорите, па ми опет дођите.“ Они изиђоше у једну ливаду, ту се разговараше мало, па опет дођоше Господару. „Е, шта учинисте?“ „Ми оћемо њега, Господару.“ „Па лепо, кад га ви оћете и ја га оћу.“ Тако Вујица постаде војвода. Сутра дан (ово је било око Мале Госпојине) ударимо на Смедерево и на јуриш узмемо варош, а Турци се затворише у град. Ми онда по заповести Господара обколимо град и држаше се Турци до божићни поклада; а на божићне покладе предадоше се Турци. Џебану и топове оставише у граду, а силно оружије однесе. Господар им даде лађе и одоше у Видин. Смедеревска војска оста да чува град. Чарапић се улогори у Раковици; Катић у Топчидеру; кнез Сима у Железнику. Остала се војска разиђе и Господар оде кући.

ОБСАДА БЕОГРАДА. 1806. ГОДИНЕ

У горереченим местима проведу војводе целу зиму. Уочи Васкрса оду они кућама да проведу празник, а Турци ушпијуне па ударе на реснички шанац ноћу уочи Васкрса и полако се украду у шанац. Кад опази стражар повиче ларму и ту се ударе. Чује то Чарапић одозго из Раковице и притрчи, те ту исту ноћ одјуре Турке натраг у Београд. Одма Чарапић пошље абар Господару у Тополу и јави му шта је било. Господар одма повика на нас (његове момке) те сви за њим пешке у Ресник. Овде он вика, псова и резили све старешине што нису шанац чували! Овде бисмо неколико дана док нама доведоше коње и преобуке од куће. После крете све Господар на Камал (у Врачару) и ту се улогорисмо. Увече смо се улогорили на Камалу, ујутру рано ударише Турци са свом силом на нас. Ту је жестока битка била и три дана се продужавала. Но ми смо били у шанцу. Зато, вала Богу, нисмо више од 30—40 људи изгубили. Турци вуку њине мртве, зато не знамо колико иј је погинуло.

Четврти дан заповеди Господар, те сва војска изађе на Врачар на јендек. Милоје се улогори с бећарима од Саве баром до под брдо; одавде до Док[торове] куле наија Београдска (кнез Сима, Ј. Катић); одавде кнез Марко из Орашца и к[нез] Ђука са Крагујевачком наијом; а Господар баш до пута Београдског (поред Споменика); од Господара Васа Чарапић са Гроч[анском] наијом уз Врачар јендеком и кнез Вићентије; од овога Вујица са Смедеревском наијом; до Вујице Добрњац с по Пожаревачке наије до Е[к]меклука. Ово је овако онај дан и ноћ до ујутру све било готово. Чим се сунце роди, ударише из града Турци са највећом силом. Наша се војска одапре. Пешаци су били унутра, а коњици напољу. Жестоки је бој био да не може жешћи бити. Тако траја до 4 сата после подне. Па онда одоше Турци на одморак, а и ми одосмо на одморак. Ерлије су ударили изнад Пиваре ниже садашње касарне, те на кнеза Симу и на Карађорђево људе. А изнад касарне ударио је Гушанац Алија и предводидетељ крџалија Демо. Људи смо доста изгубили но више коња. Сутра дан и опет изиђоше Турци и побисмо се. После боја одоше они у град, а ми у шанац.

После тога цело лето до пред саму јесен сваки други трећи дан излазише Турци и бисмо се; један дан ударе на Милоја, други пут опет на Е[к]меклук и гди мисле да ће овајдити, али се нимало не помогоше.

Ујесен заповеди Господар те свака наија донесе вашине да се удари на јуриш, али се говорило да ће то да буде јапија за колибе. И ово је до светог Андреје све било донесено. Но нисмо вашине ни носили.

Господар тамо у његовом Совјету тајно се договори са верним старешинама како ће да ударе на Београд. Уочи светог Андреје добијемо заповест да смо сваки у свом логору. У 10 сати ноћу пођемо на варош. Савом удари Конда с бећарима; од Варош-капије до над савски брег кнез Сима и Марко Катић с Београдском наијом; од Ташмајдана одовуд Чарапић, Вуле Коларац и ја (повесник) ударили смо измеђ' Стамбол-капије и Видин-капије са Грочанском наијом и Смедеревцима и Јасеничанима и свитом Карађорђевог; од Видин-капије до Дунава Вујица и Добрњац са Смедеревском и Пожаревачком наијом. Ово се наредило и заповеђено да се у 10 сати почнемо полако прикрадати и ускакати у јендек. Чарапић, ја и Вуле с нашим људима дођемо ниже Стамбол-капије скоро под шанац. Док се осу пушка на Сави, па онда редом од све војске. Турци се узверише, попалише машале, па нас онда као на дану виде. Почеше тући картечом и пушкама. Урла се то, Боже мој, виче се, пуца пушка, небо се пролама. Док тек паде Чарапић у једну рупу. Удари га у лопатицу над стражњицом. Како се он окрете те викну на момке: „За мном те, јунаци!“, а Турчин потеже. Тако славни мој Васо погибе.³⁹ На другој страни рани се Вуле. Моји Јасеничани већ ускочише у шанац. Док дође Теодор Чупић из Брезовца. Послао га Карађорђе да се ја вратим да му момци не гину. Ја му кажем нека поздрави Господара да се ја вратити не могу, јер су ми момци већ у шанац ушли. Он оде. Момци продру у доњи бој од карауле, обију врата и уђу унутра, а ту је била џебана. Турчин кад то види потегне пиштољем у џебану па сви у ваздух !!! – У то дође опет Чупић Тодор. Каже ми да је реко Господар: „Иди, кажи буљубаши нека ми момке врати да не гину, јер ако не погине ноћас, ујутру ћу га ја убити.“ Ја се онда полако повратим са неким момцима, а они који бијау ускочили у шанац осташе сви и изгинуше. Кад видише оне две наије – Смедеревска и Пожаревачка — да се Господарски момци узмакоше, они се сви у шанчеве повратише, нису ни пушке избацили. Ја дођем Господару. А тамо код Варош-капије пева Милисав Чамџија из Борка колико га глава доноси овако:

Еј, браћо Срби, крила соколова,
К мени, к мени, ја сам на јендеку,
И Чамџија већ на Топу седи!

Он продро и сео на топ па пева.

Конда и Узун-Мирко са још два Кондина момка кад су кренули увече војску, они се искраду од војске и оду напред пред војском. Дођу на ђумрук у каву турску. И ту су седели, разговарали се с Турцима и пили каву. Турци иј нису познали зашто су говорили турски као прави Турци. Војска се њина прикрадала не знајући да поглавари нису с њом. Кад војску опази, стража турска опали на њи, а Конда и Мирко то су и чекали, па онда потргну ножеве и јурише на оне Турке у кави. Конди послужи срећа те ниједне ране не добије, а Мирка некако у ћоше склептају те га изране, нагрде ножевима. Међутим војска српска удари на шанац и бој се страшни започне. Београдска наија ушла је прва код Варош-капије у варош. И сутрадан на Св. Андреју до по' дне 1806. већ је сва варош била наша. Турци се затворе у град. Наша војска обколи град од Саве Калемегданом до у Дунав.

Овако у муасели држали смо град до беле недеље, а у белу недељу преда се и град. Карађорђе заповеди те наши убију јаничар-агу и 40 Турака.

39 Овде је Г. Јокић плакао за Васом и његовим јуначством.

(Наредни дио није узет у статистику, пошто се ту великим дијелом ради само о набрајању учесника Устанка, док је живо приповједање мање заступљено.)

Имена они Срба који су се за слободу отечества тукли

I

НАИЈА КРАГУЈЕВ[АЧКА]

ЛЕПЕНИЦА

1. Кнез Ђука из Јагњила, оборкнез над Лепеницом; његов капетан Димитрије Парезан из Брзана (погинуо на Делиграду⁴⁰); Илија Бимбаша из Крагујев[ца] (погинуо на Бањи); Сава из Трнавe, бимбаша (погинуо у Букоровцу); Ђорђе из Комарица (погинуо на Јагодини); буљукбаша крагујевач[ки] Гавра (умро је); Урош Новковић из Жабара (умро је).

ЈАСЕНИЦА

2. Кнез Марко из Орашца (умро је); кнез Стеван Гајић из Орашца; војвода Алекса Јаковљевић из Орашца; Гаја Остојић, главни буљукбаша (погинуо на Мишару); Милован Гарашанин из Липовца, капетан (умро је); Радован Гарашанин (брат Милованов) (погинуо на Шабцу); Теодор Ђурић, барјактар из Трешњевице; из Пласковца једни храбри јунаци Иван и Стеван — први погинуо на Чачку, а Стеван на Смедереву.

Петар Јокић (повесник) придворни и над свитом Карађорђевоm буљукбаша;⁴¹ Јован Крстовић из Буковика (умро је); Лаза Аничич из Врбице.

ГРУЖА У НАИЈИ КРАГУЈЕВ[АЧКОЈ]

3. Теодосије, оборкнез из Кнића; брат му Милисав, капетан; Ђорђе Ницовић из Кнића (погибе на Црном врху пл. кад Гушанац Алија теде у Гружу да уђе); главни буљукбаша Радоје из Коњуша и Петроније из Липовца; Илија из Губереваца, Станко из Витановаца, Јован Цветић из Гунцата, Јова из Добраче – он је на Чачку безсмртну славу заслужио под Књазом Милошем; Јован Бабић из Годачице (први погибе на Сеници).

Ово су старешине над наијом Крагујевачком. Господар је шиљао заповести оборкнезовима, оборкнезови капетанима и буљукбашама, а ови су управљали народом кад је мирно, а кад је војна, онда су они војску купили и водили.

II

НАИЈА ГРОЧАНСКА

1. Оборкнез Арсеније Чарапић из Белога Потока (погубили га даије). Кад Арсеније погибе, његов брат Васа Чарапић побеже у планину и позва све брчније⁴² људе против Турака да брата

40 Г. Јокић је желио да се сваки назначи који је погинуо, који ли је умро, зато сам и морао поред сваког имена назначити ко је умро, ко ли погинуо. – М[илићевић].

41 И ране му сведоче. М.

42 Одабраније, врсније, тако повесник разуме. — М.

освети; ове људе позове: а) Живка из Умчара (после му је био капетан), б) Војина из Пиносаве, који је на Варварину рањен смртно и умро, в) Лазу из Великог Села, буљукбашу, Лазу из Вишњице, Весу из Калуђерица (умро је), Јову из Лештана, Јову Белчић из Ритопека.

Ове је најпре позвао у планину, а после су му били буљукбаше и војском управљали. А он је над свима заповедао. Кад Васа на Београду погину, постаде војвода брат му Танасија (погинуо у Праову, наији Неготинској).

КОСМАЈСКА КНЕЖ[ИНА]. НАИЈА ГРОЧАНСКА

Оборкнез Вићентије из Кораћице и ови су његови подручни: Драгић Горуновић из Ропчева, капетан (погинуо на Београду); Лаза из Мал[ог] Пожаревца (умро је); Живојин Шувелак из Влашке (село) (умро је); Милија Чојановић из Иванче (умро је). Ово су старешине над срезом Космајским којима је Вићентије заповедао.

III

НАИЈА БЕОГРАДСКА

ТУРИЈСКА КНЕЖИНА

1. Оборкнез Јанко Катић (погинуо у Крњићу, у Шабач[кој] наији). Овај утече у планину да га не посеку даије, зато народ узме брата његовога Марка за старешину. После кад наши разбију Аганлију на Дрлупи, дође Јанко међу Србе и његова га наија узме за старешину. Он после постави: а) Мијаила Ђуровића из Венчана за капетана; б) Николу Нићевића из Прогореоца за барјактара (умрли су); в) за сердара Симу из Даросаве (погинуо на Баточини); г) Милована Шишића из Крушевице (умро је); д) Милосава Кулунџића из Сибнице (овај је на Лешници рањен и Турци га однели у Зворник и тамо умро); Радоја Маринковића из Раниловића (умро је); Јанка Јевића из Дрлупе (умро је); Пају из Лисовића (умро је).

Овима је свима управљао Јанко Катић.

ПОСАВСКА КНЕЖИНА

1. Оборкнез Сима из Борка. Под њим су биле ове старешине: а) Милован из Јасенка, капетан (умро је); б) Паја Поповић из Вранића и војник и советник; в) Милисав Чамџија, безсмртна јуначина из Борка: он је први ушо у Београд уочи Св. Андреје, сео на топ и запевао колико га глава доноси (умро је); г) Ђорђе Гузоња из Железника; д) Милош Станковић из Остружнице (умро је); Вићентије Станковић, после Милоша капетан (умро је); Ранко из Остружнице (погинуо у Ресави); Павле Веља из Остружнице (умро); Аћим Дољанчевић из Остружнице (умро); поп Марко из Остружнице; Јован Суша из Остружнице; Николајевић (отац ови Николајевића) из Сурдука родом, а седио је у Пећанима, који је после и под Милошем био.

Ови су са Посавском кнежином управљали и војевали. Ово су баш безсмртни јунаци били.

КНЕЖИНА КОЛУБАРСКА

1. Оборкнез Станоје из Зеока, погубио га у почетку буне Фочић Мемед–ага. После њега постане
2. оборкнез Аксентије из Чибутковице. Главни буљукбаша био му је Лаза из Кука. Другима не памтим имена.

Ово су старешине Наије београдске, који су управљали народом кад је мирно, а кад је војна изводили су војску куд је Господар заповедао.

IV

НАИЈА ВАЉЕВСКА

КНЕЖИНА КОЛУБАРСКА

Оборкнез Никола Грбовић (умро је). Под њим су били ови: син му Милован војвода (умро); Рака из Станковића (умро је);⁴³ Аци Руфим из Боговађе, посече га Фочић. Другима се не опомињем имена.

КНЕЖИНА ПОДГОРСКА

Оборкнез Илија Бирчанин, посече га Фочић у Ваљеву. После овога Кеџић поста оборкнезом, па погибе преко Дрине у Босни.

Друге сам позаборављао.

КНЕЖИНА ТАМНАВСКА

Алекса Ненадовић из Бранковине, оборкнез, погуби га Фочић у Ваљеву. После постане привремено оборкнезом Пеја, Алексин пандур, док се Јаков предао, па он после и оборкнез постане. Он после постави ове:

Цинцара Јанка из Ваљева (умро је); Димитрија Н., главног буљукбашу (погинуо је, Турци су га на колац жива набили); Васиља из Бајевца (умро је); Петра из Звечке (умро је); Попа Милована из Грабовца (погинуо је); Радивоја из Палежа и друге многе, но сам им имена позаборављао; к томе Проту Ненадовића за советника. – Кад Јакова изберу за попечитеља у Совјет у Београду, поставе сина његова Јефрема Ненадов[ића] војводом над Тамнавском кнежином, а Симу Ненадовића за војводу над Кнежином колубарском (погинуо на Дубљу у Мачви). Ови су људи Ваљевском наијом управљали.

V

НАИЈА ШАБАЧКА

Поп Лука Лазаревић, војвода. Под њим су били ови:

1. Милосав Бакал: један неописан јунак! (умро); 2. Чупић Стојан из Ноћаја, који је Мачву са својом сабљом и јуначством прославио (погинуо); 3. Милош Стоићевић, поцерски војвода, погинуо од ајдука. Јанко Стоићевић, брат Милошев, постаде војвода. На последњем падежу затвори се он у Лешници у шанцу са једно 600 момака Поцераца. Турци обколе са свију страна шанац и подкопају и карауле оборе, а у шанцу ни леба ни воде нема. Ту га Турци са свом дружином његовом заробе и у Цариград у робство одведу и тамо умре. Његово друштво робовало је по галијама, неки помреше, а неки се кад Кнез Милош мир учини повратише. Зека бимбаша, који је на Бадовинци шанац против Босне држао, погибе на Засавици. Сима

⁴³ После су ми казали да је ово онај Рака Тешић из Мионице.

Прекодринац и он погибе. Илија Срдан што је шанац на Лозници држао, храбри један јунак (умро је). Јован Белов — На Јеленчи Турци су обколели Карађорђа и све нас да исеку. Јован пред ноћ удари са 50 момака, уби Ћуртуглића заповедника, узео му мач, уђе у шанац и све нас избави. Нинко из Јеловика, добар управник, а у војни доста потежак. Петар из Мрђеновца храбри војник бијаше. Илија из Ћулбеши, буљукбаша. Прота Смиљанић у Китогу, што је сву Босну уплашио био. Марко Штитарац — гди смо се год ударили, он је први свагда турску главу донео. Поглавари ови чували су Србију од Босне и управљали народом по заповести Лукиној. А Лука је добивао заповести од Господара као и све друге војводе.

VI СОКОЛСКА НАИЈА

У овој наији Јадар је био спаилук и Емин-паше Видајића. Господар Јаков и Лука крену Ваљевску и Шабачку наију и отму Јадар од паше Видајића и начине шанац у Лозници и поставе Анту Богићевића војводом. У Крупњу у шанцу поставе Крсту (оба су погинули). После удари Ибраим-паша на Варварин (овде повесника страшно ране Турци), а Видајић на Лозницу. Карађорђе оде у помоћ Анти, избави га после великог крвопролитија. Овде погине Конда и Живко Дабић, војвода ваљевски. Овде нисам био, зато и не могу више ни казати него колико ми је Господар казивао. Он је овде Турке тако разбио да су бегајући Дрину замутили лешевима. Ово се и данас у Босни прича. По смрти Антиној постане војвода Петар Молер. У 1813. ударе Бошњаци те и њега обколе. Он иште индат непрестано. Господар се кренуо пред вел. везира Румели-валиса. У Јагодину стиже писмо Господару у ком му Молер јавља да се не могу никако одржати, ако им се индат не пошље. Пред ноћ сазове Господар све своје старешине, и прочита оно писмо у ком Молер моли за помоћ а најпоследње вели: „Пошљи нам Петра буљукбашу са неколико макар момака да се само наши људи слободе.“ Господар заповеди да сваки да своје мњеније: шта да се чини сад? Ми једногласно кажемо нека он каже најпре своје мњеније, па ако је буде добро, пристаћемо сви. Он после рече: „Моје је мњеније да се из свију ови наија овамо преко Мораве коњици скупљају под команду Петра буљукбаше око 6.000, а Пожаревачка и оне доле наије нека шиљу коњанике Вељку око једно 6.000. Па њи двојица, Петар и Вељко, нека иду у поље ражањско и нека у резерви стоје. Ја ћу да идем у Делиград да се затворим. Гди буде нужда, ту нека удари Петар и Вељко. Они се пазе као браћа, а 12.000 под собом коњаника имају. Нема тога паше који ће се пред њима одржати. Војска наша нека се повуче у планине. Турци не смеду у планине. Ако буде на Дрини нужда, нека иду Вељко и Петар с коњаницима у помоћ.“ Ми сви рекнемо: „То је добро, Господару, и тако треба да буде.“

Господар онда рече те се ја (повесник) одвојим са једно 300 коњика на страну, а он ће како који војвода доводи коњике одвајати иј и мени шиљати. У то дође Младен из Крајине. Отишо је био да тамо набави ране и друге потребности. Беше вече. Кад он дође, одма запита за онај мој логор. Господар ћуташе и ми сви ћутимо док му Танаско Рајић каза све по реду. „Добро, добро“, рече Младен, „но не знам како ће испасти.“ Господар му каже све како је овде уређено. Он ћути, па тек рече: „А знаш ли шта смо у Совету закључили и мене сте послали те сам свршио све, па сад другчије радите?“ „Ја знам“, рече Карађорђе, „но није вајде, удариће сила турска, па све војске у шанчевима позатворати, а ко ће онда овај народ по пољу бранити?“ „Нека се бију војводе“, рече Младен. „Ама ће ударити сила па затворити Вељка, затворити Гургусовац и све шанчеве, па народ као стока изгинуће.“ „Па нека гине“, рече Младен. „Свадба без меса не може бити. А Вељко нека се туче, доста му и певају Бугарчице.“ Карађорђе тек леже на уздану: „Еј Младене, Младене, Бог те убио. Досад је овај свет на мом врату био, од сад на твој.“ Па онда поче самим једом бљувати, и од тога се разболе страшно. Младен се уплаши да га не убије па побеже у Ћуприју. Ја (повесник) по заповести узнем Јасеницу и Космајски срез и са 6 топова одем у

Лешницу у помоћ. На Колубари ме стиже Јанићије Ђурић. У Лешници⁴⁴ прочита нам пуномоћије од Карађорђа да га признамо за главнокомандујуштег, а кнез Сима је био главнокомандујушти. Ми се поклонимо. Јанићије заповеди да ја идем на Јадар да чувам да Турци у Ваљево не продру. А он остаде с оним логорима у Лешници. После се пресели и дође опет к мени бајаги да тврђе буде гди је он. Заповеди ми те начиним шанац на Јадру. Мало час каже да га покварим, потом опет да га градим. Најпосле заповеди да се војска премести на Брачинско брдо на вр' Цера. Одавде пише у Лешницу, те дођу Јасеничани и Космајци, а оставе шанац празан. Турци спазе па се увуку у онај празан шанац и затворе пут нашим логорима. Кнез Сима пише за индат. Јанићије брже пошље мене с коњаницима у помоћ. Ја дођем у Чокешину и ту нађем нашу војску. Они пресекли пут, извукли топове преко Цера и дошли у Чокешину, а у Лешници остао Јанко затворен. Одавде се кренемо те у логор наш на Брачинско брдо. Дође и Карађорђе. Сутра ударише Турци, и ту се бисмо један дан. Сутра дан крете војску у Липолист у неки стари шанац. Овде Господар одреди Милоша Обреновића. „Којекуде“, рече му, „кажу да има тамо неко место на Сави Засавица. Иди ти, Милошу, те тамо прави шанац и чувај да Турци низа Саву не прођу, а на проту Смиљанића у Китогу не смеду ударити.“ Милош скиде чизме, обу опанке, остави коња и са Чупићем и једно 1.000 људи оде. Господар крете осталу војску у Шабац. Овде заповеди те начинимо шанцеве и улогоримо се, а он оде кући у Тополу.⁴⁵ Одавде покупи све своје ствари па у Београд. Јанићије оде за њим, а војска остаде чувајући шанцеве. Господар се мало позабави у Београду, договори се са оним његовим Недобом и владиком и 7–ми дан по Крстову дану пребегну у Земун, а војска за то ништа не зна. Турци су наше на Засавици до ноге потукли. Милош дође нама у Шабац. Овде чујемо да је Карађорђе пребего. Ту се саветујемо и закунемо да се бранимо, иако је он утеко. Мене одреде да идем што пре да уватим Београд. И ја пођем. Кнез Сима побеже. Ја се спустим с војском до Палежа. Овде нађем Јакова гди превози све што има на ону страну. Каже ми да су Турци већ у Београду. Моја се војска побуни. Ја и распустим, а они куд који. Топови осташе те ја замолим Јакова и он иј претури на ону страну. У том стиже Милош Обреновић сам самцит. Каже му Јаков да су Турци у Београду, него нека бежи на ону страну. „Кад моју жену и децу разгазе Турци“, рече Милош, „што је вајде да и ја сам живим. То не могу, Господар Јакове, никако послушати.“ То се они разговарају. Милош стоји на обали, а Јаков на пруду до воде на Забрежју. Одавде ја одем у Тополу, а Милош у Рудничку планину.

Сад опет иду поглавице:

КНЕЖИНА СОКОЛСКА

На Торнику више Сокола, главном шанцу Ваљевске наије, поглавица је био Јефрем Ненадовић са поменутиим његовим старешинама.

На Баурићу на Љубовији чувао је шанац Цинцар Марко (умро је). Подчињене му не памтим. Рача: главни шанац на ком је много крвопролитије било. Аци Мелентије архимандрит направио је овај шанац и он је у њему комендирао. Почем њега преместише у Шабац на владичино место, поставе у шанцу војводу Карамарковића. Овај се рђаво владао, зато га Господар затвори у тамницу, а на његово место постави Благоја из Трнавe који се овде држао [до] последње пропасти.

VII

НАИЈА УЖИЧКА

44 Главни логори наши против Босне били су у Лешници.

45 Око 19. август[та] 1813.

У првом почетку овом је наијом владао Милан Обреновић и поставио је старешин[ом] Алексу Поповића из Субјела, који је после и советником био. Кад је пропаст била и Турци град обколели, он скочи с бедема, сав се изломи и умре.

ЗЛАТИБОР. НАИЈА УЖИЧКА

На Златибору постави: Мијаила Радовића (умро је). На Радаљеви Милоша Обреновића, брата свога. На Кремнима, вишеградској граници, Јована Демила (сада је жив). На Пониквама била су два шанца: у једном је седио Лазар Мутап са Ужичком наијом, а у другом повесник с Јасеничанима. Милан је најпре био војвода ужички, после га пошљу у Букарешт, и тамо је умро,⁴⁶ а наместе Николу Карамарковића из Луњевице, Карађорђева зета.

VIII

НАИЈА ПОЖЕШКА

Над наијом Пожешком био је заповедник прота Гучанин, један човек коме пара нема. Сва је наија за њим ишла као за Св. Краљем. Под њим су били ови: Новачић из Горачића (умро је), Милић из Каоне (умро), Илија из Самаила и Ђока син његов (протин) (погинуо на Сеници). Овима је заповедао прота, а над протом био је Милан Обреновић.

IX

СТАРИ ВЛАХ

Старешина је био Аџи Продан и његов брат Мијаило над Сеницом и Мучњом (умро је протеран у Бесарабији). Од границе пазарске био је војвода Максим. Под њим је био оборкнез Богдан из Кусића. А над овима је опет заповедао Милан Обреновић.

КНЕЖИНА СТУДЕНИЧКА

На[д] Студеничком кнежином војвода је био попо Филип. Овоме је Пљака заповедао.

КАРАНОВАЧКА КНЕЖИНА

На[д] Карановачком кнежином био је Радич капетан. Кад Радича поставе у суд Београдски, онда постане Карађорђев зет Пљака⁴⁷ Антоније војводом.

Он је поставио ове: најглавнијег кнеза Милисава из Каменице, Мијаила Радовића, Радована из Краварица, Аћимца из села Курилова и Симу Пастрмца за барјактара. Ово што је било под Пљаком било је баш његово, никога питао није осим једног Господара шта ће да чини.

X

НАИЈА РУДНИЧКА

46 Види ниже на страни 66—ој [оригинала; у овом изд. стр. 231].

47 Пљакићу је право име Антоније Ристић, а Пљаком се прозвао да уплаши свет. Тако се звао један зликовац Турчин у Ужицу. А Антоније је рођен у селу Каменици, наији Рудничкој — вели Јокић.

У самом почетку и над овом наијом био је Милан Обреновић. Он је први дошо на Рудник и довео 70 момака у помоћ Карађорђу и Станоју. Под њим су били ови: први буљукбаша Лазар Мутап; Милић Друшчић над Подгорском кнежином; над Качером Лома Арсеније из села Драгоља;⁴⁸ над Брусницом Јован из Сврачковца. Од ови су људи после војводе постали.

Над овим наијама био је старешина Милан Обреновић. Кад њега пошљу у Букареш, онда поставе Милоша Обреновића на те четири наије старешином. Младен је нешто мрзио и на Милана и на Милоша. Ваљда зато што је Милан био врло паметан човек. Истина није био ствари војник, али управник ејвала. А Милош је био и војник и управник добар. У том буде једна скупштина у Београду. Све војводе дођу на скупштину. Младен отровао Милана у Букарешу, па оће и Милоша да утамани. Милан наскоро умро, а Милош се није обријао него дошо у заседаније необријан. Ту све војводе и старешине. Младен изкрљешти очи па повика: „Гледајте оно псето рутаво како је необријано дошло у заседаније; псе, а не човече, што се обријао ниси?“ Милош ђипи и потекоше му сузе. „Господару“, вели, „ја сам брата скоро изгубио, зато се нисам обријао.“ „Бре, ти, ти си парампас; тебе треба обесити, па о врби, што не рађа ништа. У апс се, курво, вуци.“ Те Милоша права здрава у апс. И одузме му све само Брусницу и 12 села остави му. После ми настанемо око Господара и кажемо да ћемо сви оставку дати, ако Младен тако стане војводе срамотити. Карађорђе постави свога зета Николу Карамарковића, а Милошу да диплому да је над свима војводама, али није никаква прихода имао, и тако је било све до пропасти.

XI

НАИЈА КРУШЕВАЧКА

У Наији крушевачкој биле су главне старешине:

1. Андреја у Крушевцу, оборкнез после Ђорђа Симића, после њега Чолак Анта.
2. Здравко на Шиљеговачком шанцу од почетка до саме пропасти.
3. Павле Цукић на Рогозној у шанцу држао је Жупу под собом. За њим Милош Сарановац.
4. Над Моравском капетанијом Мијаило.
5. Над Сталаћем Илија.
6. Димитрије Кулунџић на Јошаници, за овим Аћимца из Курилова постави Господар.

Над овим је војводама сам Господар заповедао. Другог старијег нису имали.

XII

ЛЕВАЧ долњи

У почетку биле су ове старешине: Јевта из Обрежја оборкнез (погинуо на Београду). Он постави бимбашом Стеву из Варварина (погинуо на Бањи), Радована из Бошњака за капетана (умро је), Велисава из Трешњевице за советника (умро), Мијаилка за буљукбашу вароши Јагодине, Милету Радојковића из Катунa за барјактара.

⁴⁸ Имао је страшне ране.

Овима је управљао кнез Јевта свагда.

XIII ГОРЊИ ЛЕВАЧ

Оборкнез Петар Вукомановић из Сабанте (погинуо), после поста Милоје из Црнче оборкнез (умро). Он постави ове: Стевана Јаковљевића из Субјела војводом (погибе у Београду), Николу Бабовића из Грабовца бимбашом (умре), Мијушка⁴⁹ из Сиљеуве за главног буљукбашу (умре), Мијаила Шапоњића буљукбаш[ом] (умро).

Овима је Милоје управљао.

XIV НАИЈА АЛЕКСИНАЧКА

Дође неки Џика из Маћедоније, доведе неколико бећара, начини шанац који се прозове Делиград и покупи још бећара и постави им старешине: постави Першу буљукбашом над бећарима; Николу буљукбашу пред бећарима нишевачким и Стреју опет пред нишевачким бећарима; и Џиду од Лесковца. Овим бећарима он оснажи и утврди Делиград и ту погибе.

XV НАИЈА РАЖАЊСКА

Старешина и војвода био је Ћока из [С]корица (погибе на Каменици). Постави Ћока Милића из Кикојевца (умро). Кад погибе Ћока, постаде Пера, син му, војводом (погибе на Делиграду). Ови су људи управљали овом малом наијом и све су чували Делиград.

XVI НАИЈА ПАРАЋИНСКА

Кад Миленко разби Афис-пашу на Иванковцу и он из Параћина побеже, кад га Степа пијан у ногу топом погоди, онда Господар постави Илију Барјактаровића војводом (умро је), а за оборкнеза Вељка из Параћина. И Шунду за буљукбашу.

XVII РЕСАВА

У Ресави био је оборкнез Петар (посекоше га дајје у почетку). Поста његов пандур оборкнез Стеван из Грабовца (погибе на Каменици).

Стеван је поставио: Милована из Стењевца бимбашом (погибе на Каменици), Милију Здравковића из Брестовца за советника (посече га Скопљак Београду), Станоја Росића у Ћуприји буљукбашом (умро), Ћуру из Војске (села) буљукбашом (умро), попа Станишу из мон[астира] Црквенца (храбра јуначина који је био Стевану и војник и советник) (умро је). Кад погибе Стеван, Ресави избра за војводу Милосава Ресавца (сада је жив).

49 Види обсаду Јагодине на страни 36-ој [оригинала, стр. 191. овог издања].

XVIII

НАИЈА ПОЖАРЕВАЧКА

Кад лаолског кнеза посекоше даије, Миленко и Добрњац одметнуше се у планину и почеше подизати рат против Турака. Добрњац окрете за собом Мораву и постави старешине ове: Момира за оборкнеза из Лучице (умро), Паула из Горње Млаве за буљукбашу (умро), Тошића Илију на Омољу (умро), Јована из Јованаца за оборкнеза. Овима је људима Добрњац заповедао и они су свагда у Делиграду чували. Миленко одмету Подунавље и постави старешине: Живка Шљивића из Брадарица — најпре буљукбаша, а после и војвода (умро), Рајицу из Градишке над Печком капетанијом (умро), Ђорђа из Пека – глав[ни] буљук[баша], а после и војвода, Јову на[д] Поречом, који је после војвода био (умро је), Першу из Неготина за оборкнеза (умре). На његово место постави брата му Мишу (умре). После овога постави Крачуна на његово место. Крачуна Младен тече да убије, он побеже у Влашку у Црњеч. Господар пошље мене у Црњеч да Крачуна испитам зашто је побего. Крачун ми ово одговори: „Ја ником не могу казати од кога сам утеко. Да кажем, Господар ће онога убити с кога сам утеко. И он истина заслужује да се убије, но није сад време.“ Кад се ја (повесник) вратим у Фетислам, поставим на место Крачуна његовог брата Маринка.

Свима је овима заповедао Миленко и у војни и у миру. С њима је он чуда починио. Он је био и најбољи и најчовечнији и најјуначнији војвода.

XIX

КРАЈИНА

Над Крајином старешина је био Вељко. Он је најпре био ајдук са Станојем Главашом. После, кад се већ зарати, он је био момак код Ђуше и, кад Ђуша погине, код Вујице. Кад узмемо Београд, моли се Вељко Господару да му дозволи да иде у Црну Реку (Крајину) да је одмете. Господар му допусти, даде му џебане и оружија што су Турци положили и даде му диплому да може купити бећаре, па нека чува границу. Вељко узме све што му треба и дође у М[онастир] Раваницу. Овде за неколико дана скупи бећара и самовољника доста. Одавде оде у Црну Реку те у Подгорцу увати у кули бега жива. Ту отме коња, пушака, новаца изобилно.⁵⁰ Па онда упаради војску и свакоме по дукат да. Сад Вељко постави мање старешине: Милисава над Кнежином црноречком; Ивана над Бањом; Крсту из Шљивова над Сврљичком; Тошу Н. над Гургусовцем. Он наименује старешине но Турци су још владали. Потом се измакне у Криви Вир да зимује и ту шанац начини. У пролеће удари на Бању и отме је. Ту у шанцу остави Ивана. А он начини шанац у Пољаници (у Крив[ом] Виру) и ту Милисава остави. Узме Сврљички срез и ту остави Крсту буљукбашу. После узме Гургусовац и ту остави Тошу (умро). У Кијаку (Брестовачке капетаније) на шанцу постави Џоду Петра из Стењевца, среза Ресавскога.

Вељко погради шанцеве у Вражогрнцу, Зајечару, Грљани и у Сумраковцу. И сам собом и својим бећарима све је ове шанцеве држао. Над свима старешинама постави свога брата Милутина (сада је жив) бимбашом. Над свима шанчевима и над пешацима постави Николу из Сарајева. Био је врло учен човек и умео шанцеве управљати.

⁵⁰ Овде је Вељко добио његова Кушљу (коња) кога је волео него очи. Три је ствари најволео: пушку, Кушљу и Чучук Стану. – Јокић.

Вељко је тако владао и све било добро. Но из зависти неко облаже Вељка и Господар дође у Бању. Вељка под суд и после га преместе у Неготин,⁵¹ а све ове горе именоване старешине постави војводама Господар. Вељко покаже и у Неготину своју храброст и јуначство. Он је био такав човек да би крви своје наточио и дао оном што нема. Да један бећар дође па да рекне: „Немам пушака“, Вељко би извадио своје пиштоље па би му дао. Кад је био затворен у шанцу у Неготину, он свако јутро износи сам собом ракију и даје топцијама те иј храбри. Турци га успијуне, па потегну топом и убију га. Турци су волели Вељкову главу него Бог зна што, но фала његовом брату Гос. Милутину и његовим старешинама што су га тако саранили да га Турци никако нису могли наћи. Потом Милутин изведе ону војску из шанца и оде у Пореч. Тако је умро онај човек ком сви други господичићи треба свећу да пале.⁵²

Вељкови бећари затворе се у Поречу у шанац са Аци Николом, поглаваром тог шанца. Турци радосни што су Вељка погубили ударе са свом силом на Аци Николу. Он се не хтене предати него сви изгину, као год Јанко у Лешници. Најпосле ово Г. Милутин боље зна, јер је ту био, а ја сам био на Шабцу.

XX

НАИЈА СМЕДЕРЕВСКА

Кад Карађорђе разбије Аганлију у Дрлупи, дође у Селевац (Смедерев. наија) да одмеће и ову наију. Ту нађе људи доста што су устали и изабрали Ђушу Вулићевића за старешину. И Ђуша је био старешина потом. Кад Турци у Смедереву убију Ђушу,⁵³ избере наија најмлађег брата Ђушина Вујицу и он постави ове: Радојка из Селевца за оборкнеза (умро је), Јанка из Коњске за советника (умро), Милосава Лаповца за главног буљукбашу; Обрада из Крсне, који је с њим (Вујицом) барабар управљао, и друге још буљукбаше. Овима је Вујица управљао до саме пропасти.

Кад се град Смедерево одвоји од наије, онда постане над Смедеревом и над неколико села до Раље Вуле Коларац војвода и он постави ове: Ђорђа Заглу из Клисуре (из Маћедоније) који је пре под Вујицом био буљукбаша први у Смедереву, који је под великим и тежким ранама у пензији од К[њаза] Милоша датој му умро у Београду; Јеремију из Липа буљукбашом; Врету, таста свог из Колара, за управитеља.

Овима је заповедао Вуле док није пропаст била.

Сви ови људи што сам иј у свима наијама споменуо баш су се трудили, баш су гинули и јадне и жалосне муке поднели. Они су заслужили да иј свако дете слави. Можда сам неке и заборавио, али ове што сам казао баш су заслужили. И за њи пред самим Богом засведочити могу, а за друге ћопендије не знам!

Ја шта сам знао, казао сам, ал' сам многе и заборавио. Зато не треба се ослонити само на моје казивање, него треба и друге питати. Ко је ближе био боље ће знати како је шта било.

51 Вељко, Миленко, Милан Об[реновић], Васа Чар[апић], Ј. Катић — ови пет људи учинили су да иј сваки Србин слави; а остали само су глобили и убијали народ... Бог нека им суди... - вели Јокић.

52 Вељко је имао обичај, кад оће на Турке да јуриши, он војску у параду постави на викне: „Је... му отца ко прође мимо мене или ко остане“, па алакне. Тако је увек доverk радио; а није са чардака гледао и тек викао: „Ако не узмете, све ћу повешати.“ Вељко је једанпут био Вељко – вели Јокић.

53 Види освојење Смедерева на стр. 55 [оригинала, у овом издању стр 214].

Бој на Каменици био је сасвим страшан. Ја сам ту дошо по заповести Господара у индат, зато све знам како је било и зашто су онолики људи изгинули све могу по реду казати. Али о том боју многи казују тек надоват, па зато нећу ни да казујем. Но ако се жели да ја баш непристрасно кажем, то нека ми се јави, ја ћу после од краја до конца изказати.

Све што је овде написано, то је по мом казивању и све је тако било. Нема овде ниједног слова што није мени прочитано и све је тако било. За то сведочи и подпис мога имена.

У Тополи, 13 априла 1852.

повесник
Петар Јокић
бившиј гл. буљубаша
пок. Господ. Карађорђа

ПО САВЕСТНОМ КАЗИВАЊУ ПОВЕСНИКА НАПИСАО
Милан Ћ. Милићевић